

LA POBLACIÓ DE BANYOLES AL S. XVIII

Dolors Terradas i Viñals

Banyoles, al segle XVIII, és una societat en plena evolució econòmica i demogràfica. La seva producció artesanal, sobretot de teixits, augmenta progressivament, i els últims 20 anys sorgeixen les primeres mostres d'una certa industrialització de tipus "modern", amb el cotó, les mitges i potser també el paper. Socialment, l'element predominant és l'artesà, seguit pel treballador i de molt lluny pel pagès i les professions lliberals, comerciants, etc. Si bé no hi ha gaires companyies sí que es troben elements del comerç i del negoci que segurament manegen un bon capital. Però això no es tradueix en una proletarització dels artesans en el sentit del segle XIX: és a dir, la utilització d'una gran nau on es concentren tots els treballadors. En general, es pot observar que qui es diu artesà no ho és en el sentit de ser amo dels mitjans de producció. Aquests, ja hem vist que estan en poques mans. Però són artesans en el sentit de treballar a la seva pròpia casa, segurament amb l'ajut de la família, i, per tant, no estar subjectes a una disciplina de fàbrica. No coneixem conflictes socials (excepte els que es produeixen un xic arreu el 1763-64 provocats per la manca de pa), però segurament aquests existeixen sota la forma de conflictes i oposicions al Monestir, senyor jurisdiccional a fi de comptes, i amb el qual col·labora gent acomodada.

Dins aquesta població, l'agricultura és una activitat secundària, però no exempta d'importància, i Banyoles és centre d'un bon mercat, molt ben captat pel viatger Zamora.

Lògicament, la seva evolució demogràfica és producte d'aquesta activitat econòmica. En realitat, la població segueix els mateixos mecanismes que arreu de Catalunya, mecanismes propis de demografia de transició: desaparició de mortalitats catastròfiques periòdiques i continuïtat de la mortalitat normal (sobretot infantil i juvenil) i d'una forta natalitat. En realitat, veiem que les crisis encara existeixen, però molt separades en el temps i amb una forta disminució de la intensitat per la de la segona meitat. La seva mateixa estructura econòmica les disminueix, sobretot quan es tracta de crisis de subsistències. I les dues úniques crisis no tenen les seves causes únicament en la manca d'aliments sinó en la guerra i pas o estança de tropes.

La natalitat hi és elevadíssima (normalment més del 50 per mil) així com la nupcialitat, la qual cosa ens pot fer pensar en una població jove i mòbil. La mortalitat d'adults no varia del que és corrent a l'època ⁽¹⁾, i, en canvi, el pes de la mortalitat dels menors de 14 anys és molt fort: sobrepassa sempre el cinquanta per cent de les defuncions. Dins aquest grup d'edats, els més afectats són els infants entre 1 i 5 anys (i no els menors de l'any com en molts altres llocs), i recordem en aquest sentit que a l'últim terç ja hi ha comadrones i cirurgians en els parts, la qual cosa ens pot fer pensar en una especial predisposició de l'estructura urbanística per

transmetre malalties infeccioses. És aquesta la interpretació que fa el Dr. Mascaró a principis de segle, i que crec que és la que es pot acostar més a la realitat. L'existència de nombrosos recs que travessen la vila, utilitzats per rentar, fer beure bestiar i segurament beure les persones (l'establiment d'aigua potable l'hem de buscar a finals del XIX) és ideal per transmetre malalties.

L'increment de població al segle XVIII, donades les dues mortaldats catastròfiques o quasi i la forta mortalitat dels primers anys, l'hem de buscar també en la immigració. Immigració que es pot veure fàcilment en les actes matrimonials, així com també en les defuncions o baptismes. Però que ja no aplega estrangers com en el segle anterior (malgrat que els francesos hi són sempre presents en poca quantitat), sinó sobretot gent que arriba dels pobles de pagès propers, sobretot de la vessant més muntanyenca, però també de més lluny -paperers o mitgers- que vénen a exercir les seves professions tradicionals, atrets per l'augment de producció.

Podem dir que ens trobem davant d'un exemple de petita ciutat del prelitoral català, que experimenta un creixement considerable de la seva població, tant per la seva pròpia dinàmica demogràfica com per l'econòmica, que atrau sempre gent nova. És en aquest sentit de mostra concreta que he plantejat el treball, i com a tal he intentat que totes les conclusions extretes s'ajustessin a aquest caire local, única manera de no elevar a conclusions definitives casos que poden ser particulars.

Moviment de la població. El nombre d'habitants

El segle XVIII es caracteritza a la majoria de països europeus -inclòs Espanya- pel pas d'una població demogràficament antiga a una altra de moderna. És a dir, desapareixen les clàssiques mortalitats catastròfiques degudes a fams o pestes (sovint les dues coses a la vegada) i s'inicia un augment continuat de la població que dura fins als nostres dies ⁽²⁾. Malgrat això, aquest creixement no és continuat, ja que té les seves sotragades a causa de les males collites o de la inestabilitat i guerres de finals del XVIII i principis del XIX.

Tampoc no és igual per tot Europa ni dins d'Espanya, ja que aquest augment beneficia més la perifèria que l'interior.

En el cas d'Espanya, l'augment registrat entre 1717 i 1797 és de 3 milions de persones ⁽³⁾, cosa que representa un augment mitjà de 0.42 per cent i per any ⁽⁴⁾; taxa de creixement semblant a la resta d'Europa i que més o menys seguirà un augment progressiu fins als nostres dies. Però la majoria d'autors coincideixen a assenyalar per al nostre país uns factors diferencials als de França o Anglaterra, per exemple. En efecte, aquest creixement, almenys al segle XVIII, no fa més que omplir un buit deixat des de l'Edat Mitjana per diferents raons ⁽⁵⁾, entre les quals cal considerar, en primer lloc, les freqüents guerres imperials i el factor econòmic negatiu que comportaven. Així, els habitants del nostre país en començar el segle XVIII representaven un nombre molt inferior al que en realitat pertocava a l'extensió del país i a les seves possibilitats econòmiques. Això que és vàlid per a tot Espanya ho és també per a Catalunya, malgrat que en aquest cas el redreç demogràfic hagués començat ja a finals del segle XVII, durant el regnat de Carles II. Però si a Espanya l'augment ha estat del 0.42% i per any, a Catalunya ha estat molt

més elevat, a raó d'un 1% i per any ⁽⁶⁾. I igual que el que passà globalment a tot Espanya, a Catalunya va ésser també més fort el redreç demogràfic al litoral i regions mitjanes que a l'interior.

En el present treball sobre Banyoles intentaré establir quin era el nombre d'habitants en començar i en acabar el segle, ja que es tracta d'una població mitjana situada entre el litoral i l'interior amb un fort creixement demogràfic durant el segle XVIII. Concretament, i segons dades diguem-ne oficials (les del "vecindario" i les del cens de Floridablanca ⁽⁷⁾), Banyoles passa de tenir 845 habitants a tenir-ne 3.354. Registra, juntament amb Sarrià i Sant Daniel, l'augment més important del Gironès i un dels alts del principat.

Donat que l'objectiu principal és establir els mecanismes de la fecunditat a Banyoles per arribar a un coneixement més profund de l'evolució demogràfica general, interessa, en primer lloc, saber quin ha estat realment el nombre dels seus habitants en diferents èpoques. I abans d'entrar al segle XVIII, pot ser d'interès fer una anàlisi retrospectiva dels 100 anys anteriors.

Igualment pot ser bo comparar l'evolució de la població a Banyoles amb la d'algun poble de la rodalia, bàsicament pagès, i per això he escollit Sors, a una hora de camí de Banyoles, i Foncoberta, terme municipal que limita amb Banyoles, d'una gran extensió però amb un nombre d'habitants molt més reduït.

El segle XVII - Estandament demogràfic

Si ja és difícil establir un nombre d'habitants aproximat per al segle XVIII, del qual disposem de dos recomptes generals i del cadastre, més ho és encara per al XVII, sense cap de les dues coses ⁽⁸⁾.

Considerat sempre com un segle de depressió, amb tendència al descens més que a l'augment, la seva demografia és cada cop més objecte d'estudi, malgrat les dificultats que hi trobem. En general, només es disposa dels registres parroquials, i aquests, en molts casos, són defectius per la manca dels albats. A més, les actes, almenys a Banyoles, són poc completes i en general semblen fetes molt de pressa i amb poca cura: sovint hi manquen els noms o cognoms, o bé les dates. De totes maneres cal pensar que les omissions poden afectar més uns anys que altres (estan pitjor a mitjan segle) i que mai no poden representar un volum massa elevat, ja que mirant tan sols les corbes de naixements veurem que aquestes es corresponen amb els esdeveniments del segle, i que per la lògica dels fets i del nombre d'habitants en començar el segle XVIII hi devia haver poques omissions.

Però si bé el que es pot dir sobre els naixements, defuncions d'adults o casaments es pot correspondre amb la realitat, no ha de ser forçosament així quan es parla de nombre d'habitants, perquè en aquest cas, per manca de censos o empadronaments, s'ha de treballar amb dades possibles.

Un procediment per saber-ho és aplicar la taxa bruta de natalitat d'un any determinat a diferents anys o èpoques sobre les quals només es coneix el nombre de naixements. El problema està en si és correcta o no aquesta aplicació.

Tenint en compte sobretot que el XVIII és un segle de fort creixement, l'índex de natalitat pot ser (i devia ser) també més elevat que en el segle XVII. I això cal tenir-ho en compte sobretot per la part del segle que arriba fins als anys 80, ja

que a partir d'aquest moment la majoria d'autors coincideixen a afirmar que a Catalunya comença un redreçament econòmic i, per tant, també demogràfic ⁽⁹⁾. Però també hi ha la possibilitat de trobar-nos amb una població amb forta natalitat seguida d'una mortalitat infantil també elevada.

Per tant, el més lògic és no aplicar estrictament cap índex i agafar unes xifres aproximades basant-nos en la natalitat del segle següent amb índex entre el 48 i el 50 per mil.

A nivell aproximatiu el nombre d'habitants per períodes seria:

Període	Mitjana de naixements	Població aprox.
1.600	entre 48 i 63 (mitjanes de quinquennis)	1.200 habitants
1.650	32	700-800 habitants ⁽¹⁰⁾
1.665	entre 49 i 65 naixements	1.200 habitants
1.700	de mitjana per quinquennis	
1.700-1.710	69	1.300-1.400 habitants

El caràcter aproximat d'aquestes xifres fa que només es puguin utilitzar com ajut per a una millor comprensió dels esdeveniments del segle XVII i dels primers anys del XVIII.

Així, entre 1600 i 1650 podem situar la població al voltant dels 1.200 habitants, xifra que dista molt poc dels 225 focs de les Corts de Cervera del 1359 (equivalents a unes 1.100 persones). En realitat, malgrat que se succeeixin anys millors i altres de pitjors, podem parlar d'aquesta primera meitat del XVII com d'una època de població estacionària. Però si comparem les dades extremes per Mn. Constans segons un recompte fiscal realitzat el 1366, segons el qual hi hauria, a Banyoles, 1598 habitants ⁽¹¹⁾, haurem de convenir que els estralls de la pesta i les guerres civils han repercutit fortament a la vila i que aquesta ha estat una repercussió de llarga durada.

És corrent de dividir el segle, seguint Nadal i Giralt, en tres períodes (incloent-hi part del segle XVI) ⁽¹²⁾, situant el primer entre 1553-1630, l'altre del 1630 al 1660, i el tercer des d'aquesta data fins a finals de segle. Vistes però les xifres de baptismes i la seva relativa regularitat fins a 1650, no sembla pas que es pugui parlar de descens de la població fins a mitjans de segle. Tot i això cal remarcar que a partir del 30 el nivell de naixements és menor que els 15 anys precedents (els de major nombre de naixements d'aquesta mitja centúria). A més, a partir d'aquesta data el que també es pot observar és un augment de la mortalitat adulta, que coincideix amb l'inici de la guerra dels segadors. Sobremortalitat adulta el 1640 i el 45-46, igual que a la propera Girona ⁽¹³⁾.

En definitiva i malgrat tot, podríem concloure que hi ha a la nostra població un primer període que duraria fins a la pesta del 1652, que com a mínim no és negatiu ⁽¹⁴⁾, sobretot fins al 1640. Certament hi ha molts anys que no podem avaluar amb tota la seva intensitat per falta dels registres dels albat. I curiosament els anys citats com a dolents, de crisis o penúries, per Pierre Vilar ⁽¹⁵⁾, no coincideixen amb els que es registren en el nostre cas. El 1606 hi ha un lleuger augment de la mortalitat però que no ens pot fer pensar en una crisi. Sí que es pot

observar una mortalitat més elevada el 1613, que en aquest cas tampoc no coincideix amb les penúries generals del 1614-16, que passaren totalment desapercebudes (almenys aquesta és l'aparença). I si a nivell general els millors anys són entre el 1616 i el 1620, a Banyoles entre el 1618 i el 1622 són precisament el contrari: anys de baixa natalitat i forta mortalitat. Finalment, l'última penúria d'aquesta època, entre 1628-31, marca a Banyoles un dels anys de menys mortalitat i més natalitat. A partir d'aquesta època fins arribar a la pesta del 1652, es poden observar uns anys de crisi, els quals, llevat d'algunes excepcions, marquen una corba de baixa natalitat i de fortes mortalitats que acaben uns anys després de la pesta, el 1659.

Com a possible hipòtesi a aquesta discordança entre les crisis generals del país i les particulars, podem pensar que Banyoles està voltada d'uns municipis que formen una comarca natural molt rica en productes de la terra i força plujosa, que era la que abastava de gra normalment la Vila. Possiblement fos una zona poc afectada per les caresties si aquestes eren degudes a factors climàtics (i considerant que en aquells moments la població de la Vila no era tan abundant com en el segle XVIII, durant el qual havien de comprar blat a fora). Ara bé, el factor de l'estany i dels aiguamolls, amb els abundants mosquits (hem vist que encara en el segle XX provocaren casos de febres-malària), potser afectava més en anys humits, més plujosos, que en altres de més secs ⁽¹⁶⁾.

Caldria, per verificar això, un doble treball: 1.- estudiar els registres parroquials dels diferents pobles comarcans per veure en quina mesura els afectaven o no les penúries generals. I 2.- poder establir quan hi havia més malària i quan n'hi havia menys.

En aquest aspecte, ja el Dr. Mascaró el 1910, apuntava la idea de veure els receptaris de química dels farmacèutics, cosa, però, molt poc probable de trobar ⁽¹⁷⁾.

Una altra explicació seria que la manca dels albats en els registres pot desvirtuar totalment els resultats, ja que pot passar que una forta mortalitat infantil vagi acompanyada d'una escassa mortalitat adulta i al revés. Això no obstant, cal remarcar que sempre en els anys de crisi s'observa una forta mortalitat adulta sigui quina sigui la infantil. Així ho podem veure tant l'any de pesta com els dos anys de fortes caresties al segle següent.

Però la pesta, que ja havia fet estralls a Girona el 1650, arriba a Banyoles dos anys després, el 1652 ⁽¹⁸⁾. Si normalment els registres parroquials solen ser poc explícits en parlar de les malalties, encara que sigui un any de forta mortalitat, en el cas de la pesta es pot seguir gràcies a les anotacions fetes pels capellans. Senyal segur que devia tenir uns efectes no sols materials sinó també morals molt colpidors. I així sabem que la malaltia comença al carrer de les Escribanies, ja que el primer de morir és un noi solter, en Jaume Mas. Aquest mor el 7 de juny, i a partir d'aquesta data fins al 12 de desembre -dia que amb la mort de Magdalena Honorat, casada, es dona per acabada- són 160 les persones adultes que moren.

Vist així, i malgrat ésser un tant per cent molt elevat (potser el 15% de la població), la cosa podria semblar no massa greu, ja que serien uns 26 morts per mes. Ara bé, juliol i agost (i en menys proporció setembre) donen unes xifres elevadíssimes, mentre que el juny, l'octubre i el novembre, la mortalitat és molt

menys greu. Així, aquests 160 morts es varen concentrar quasi tots en 2 mesos i mig, amb la qual cosa es varen multiplicar els seus efectes ⁽¹⁹⁾.

Cal aclarir, a més, que la pesta va produir segurament molta més mortalitat, vist que en el registre no hi ha apuntats els menors de 10 anys i és de suposar que els va afectar tant directament -per la malaltia en si mateixa- com indirectament, per la pèrdua dels pares i la consegüent dificultat de subsistència (no oblidem que els mesos de juliol, agost i setembre ja de per sí són pròdigs en mortalitat infantil i juvenil).

Una vegada declarada la pesta, els malalts són instal·lats a la morberia situada a l'Hospital, però aviat no hi ha cabuda per a tanta gent i alguns es queden a casa seva, mentre que la majoria són traslladats a barraques situades prop de l'estany, al Bosch de Can Palau o als camps i hortes del Sr. Perpinyà ⁽²⁰⁾. S'han de construir noves barraques per allotjar tothom i no es dona l'abast per enterrar tots els morts al cementiri. Per això se'n troben alguns que han estat enterrats prop de la cabanya on s'allotjaven: en el cas de dues criatures de 10 ó 11 anys són els propis pares (en un cas la mare i en l'altre el pare) els que els enterren.

Totes aquestes consignacions que es troben en els registres de la parròquia ens poden donar una idea del clima que creava una malaltia d'aquestes proporcions. En el treball de Jaume Portella podem veure els efectes d'aquesta pesta a altres poblacions del prelitoral i amb un nombre d'habitants semblant, així com a la parròquia de Sant Feliu de Girona. Així, a Sta. Coloma de Farners les corbes de naixements ens mostren una incidència molt menor de la malaltia que a la vila de Banyoles. Fins i tot a la Bisbal d'Empordà sembla que la davallada demogràfica és també poc important, malgrat que en quedi constància. No és pas aquest el cas de la parròquia de Sant Feliu, en la qual la pesta demostra uns efectes més forts tant a curt com a llarg termini, així com a Caldes de Malavella, que veu baixar molt la seva mitjana de naixements en els anys posteriors ⁽²¹⁾. Pel que respecta a Girona, els darrers estudis de J. Clara donen un total de 1.000 morts sobre una mortalitat d'unes 200 persones en anys normals. És a dir, es quintuplica el nombre d'òbits. En el cas de Banyoles, amb una mitjana d'uns 30 els anys anteriors, el nombre de desapareguts durant l'any de la pesta (més els que moren per altres causes i que vénen a representar un total de 180) és el resultat de multiplicar la xifra per sis ⁽²²⁾.

No va acabar, però, aquí la catàstrofe demogràfica, ja que els anys següents continuen essent si no catastròfics, sí almenys dolents. El 1653 es troben soldats a Banyoles, cosa que ajuda al fet que la mortalitat hi sigui força elevada. El 55 i 56 és encara més elevada i està molt per damunt dels altres anys des del començament del segle fins a la pesta (cal considerar, a més, que la població ja havia minvat molt). Podem pensar en un rebrot de la pesta o solament en una crisi de subsistència, ja que malauradament no en queda res consignat als registres.

Quant als naixements, si bé disminueixen molt durant aquests mals anys (del 52 al 59), de seguida tornen a reprendre el seu curs normal i de seguida són més nombrosos que abans de la pesta. Si bé sempre és normal un augment de natalitat després de fortes mortalitats, no sembla pas possible que la població de Banyoles, que en 7 anys sofreix una pèrdua de 581 persones de més de 10 anys, pugui arribar a assolir per si mateixa uns 60-65 naixements per any, cosa que suposa una pobla-

ció d'un es 1.300 persones (veure gràfica anterior). Si abans de la pèrdua esmentada hi podien haver entre 1.100 o 1.200 persones, ens cal pensar que hi ha hagut una forta immigració immediatament després d'acabada la guerra. Això ens ho fa pensar encara més la inexistència d'un gran nombre de matrimonis que lògicament haurien augmentat la natalitat. Malauradament, els llibres matrimonials no són prou complets, però tot i això podem observar que les xifres d'aquesta es mantenen fins al 1673 per sota de les que hi havia abans de 1652.

Una vegada finalitzada la guerra, s'inicien uns anys de recuperació caracteritzats per una forta natalitat i una baixa mortalitat adulta, seguint la pauta de tot Catalunya, diferenciada netament de la resta d'Espanya. No hi ha, però, un creixement continuat fins a finals de segle, ja que des del 70 fins al 85 hi ha una recessió moderada ⁽²³⁾. De seguida es reemprèn, però, un fort augment de la natalitat, parada només a partir de 1694-95 amb fortes mortalitats degudes segurament a l'impacte de la guerra entre Espanya i França, que repercuteix sobretot a Catalunya.

Seguint l'historiador local, Mn. Constants, Banyoles, igual que Girona i altres localitats, és saquejada i ocupada diverses vegades pels francesos o les tropes espanyoles. El 1653, Banyoles està ocupada per les tropes napolitanes, però l'any següent és ocupada per les tropes franceses. L'any següent (1655), Banyoles sofreix una forta lluita per fer fora les tropes franceses i queda parcialment destruït el Monestir i Sta. Maria. A més a més, finalitzada la lluita, Banyoles ha de pagar una forta contribució de guerra. El 1657 torna a ser ocupada, per poc temps, per les tropes franceses. Després, durant la guerra dels "vuit anys" (1689-1697), 20.000 homes travessen la frontera i s'instal·len al principat. Les lluites són freqüents i Banyoles és defensada per contingents d'italians o alemanys. Finalment, el 94, cauen sota el poder de Noailles Torroella, Palamós, Girona, i, al mes d'agost, Banyoles i Besalú.

Els francesos s'hi estan força temps i dels seus estralls poden donar-nos-en constància els registres d'òbits, amb un augment força important de la mortalitat (sense arribar, però, a la gran mortaldat de 1652) ⁽²⁴⁾.

La població es recupera aviat i es podria fixar el seu nombre, a principis de segle, entre 1700 i 1704, en uns 1.300 habitants, que s'haurien mantingut durant la guerra de Successió fins a la crisi del 1711.

Resumint, podríem dir que el segle XVII es manté força estable quant a nombre d'habitants i fins i tot és positiu, perquè s'acaba amb més gent que no havia començat. Les mitjanies de segle marquen una forta disminució del nombre d'habitants, deguda sobretot a les pestes, però ja abans, cap als anys 40, s'havia començat a mostrar. No obstant això, la recuperació demogràfica quasi immediata ens pot fer pensar en una recuperació econòmica paral·lela.

Segle XVIII. El nombre d'habitants.

Com hem vist, Banyoles comença el segle amb un balanç positiu, potser comparable a l'existent quatre segles abans i amb perspectives de millorament. Podríem dir que encara que petita, la Vila complia les funcions de ciutat ⁽²⁵⁾, com segurament havia fet els segles anteriors. Però les circumstàncies d'aquest principi

de segle no són favorables per a Catalunya, amb la pèrdua de la Guerra de Successió, i així, tant a la nostra població com a la resta del Principat, es pot dir que comença el segle el 1714, i el primer recompte que es fa és fruit d'aquestes circumstàncies negatives: crisi del 1709-11, final de la guerra i decret de Nova Planta amb noves imposicions i noves lleis.

Recomptes generals

En primer lloc cal fer una repassada als diferents recomptes de veïns que hi ha el primer quart de segle. Ja hem vist que en el "Vecindario General" es dona la xifra de 845 persones que de ben segur és massa baixa, ja que si mirem la mitjana de naixements entre 1715 i 1719, que és 58, ens donaria una taxa de natalitat molt elevada, de l'ordre del 68%.

El curiós, però, és que uns anys abans, el 1708, Aparici, en el seu cens "Catalunya numerada en sus tierras, en sus casas y personas", en parlar de Banyoles, li dona uns 843 habitants ⁽²⁶⁾, xifra igual a la de 1717. Malgrat els anys transcorreguts, hem de dir que el nombre d'habitants podria ser el mateix, ja que entremig hi ha la Guerra de Successió i la crisi de subsistències del 1709-10, especialment forta a Banyoles per coincidir les Tropes d'Ocupació amb la manca d'aliments. Però també els censos d'Aparici ⁽²⁷⁾ deuen pecar per defecte, sobretot si tenim en compte que, com ja s'ha vist en començar el segle, els naixements són encara més elevats que el 1717, igual que pràcticament tot l'últim quart del segle anterior.

Igualment, el 1719 ⁽²⁸⁾, malgrat es doni el nombre de 275 cases, torna a posar la xifra de 845 habitants, iguals al 1708 i 1717. I més tard, ja el 1722, es troba una "Relació personal de la Villa de Banyoles" ⁽²⁹⁾ feta per l'Ajuntament, en la qual es distribueix la població de la següent manera:

professions lliberals, comerciants i artesans	74
estudiants (de 14 a 33 anys)	12
pagesos propietaris	21
fills majors dels pagesos i de "los que hacen artes"	26
jornalers	29
fills de jornalers	6
pobres de solemnitat i inútils	9
nens menors de 14 anys	77

En total, descomptant els menors i els estudiants, es poden comptar unes 166 famílies que donarien un total de persones entre els 650 i 850 habitants, xifra totalment inversemblant si tenim en compte que en aquest mateix any es registren 75 naixements i, per tant, hi hauria un índex de natalitat del 93%. I, finalment, en una altra relació feta per l'Ajuntament entre el 1725-30 ⁽³⁰⁾, ens trobem aproximadament amb un nombre d'habitants molt semblant als ja esmentats i inversemblant, també, si el comparem amb els baptismes registrats a la parròquia ⁽³¹⁾.

Concretament, tenim que en un període de quasi 25 anys es troben 5 recomptes que donen tots els mateix nombre aproximat de persones. Això en realitat no ens pot estranyar gaire, perquè pràcticament el nombre de naixements és el mateix en el moment del primer recompte i en el de l'últim. Per tant, pot ser possible que no hi hagués augment o que aquest fos molt petit. Ara bé, el que sí cal

discutir és el nombre d'habitants, exageradament petit tenint en compte el nombre de naixements. Però llavors, com s'explica aquesta coincidència de 5 recomptes diferents? O bé tots eren una còpia del primer amb algun retoc (cosa difícil si pensem que entre el primer i l'últim hi ha 20 anys de diferència i almenys en aquest els noms coincideixen amb els dels registres parroquials), o bé es limiten a apuntar les persones que viuen a Banyoles d'una manera permanent. Per la reconstrucció de famílies es demostra fins a quin punt la població de Banyoles era mòbil, ja que era molt freqüent el cas de famílies de treballadors masovers o artesans que vivien un temps a la Vila, hi tenien un o dos fills, i després en marxaven. Hi ha la possibilitat que tota aquesta gent no figuri en els recomptes o en el cadastre i sí en canvi en els registres de la parròquia, amb la qual cosa es podria explicar aquesta diferència entre nombre de baptismes i població comptada ⁽³²⁾.

Aquest sentit defectiu sobretot pel "Vecindario" anomenat de Campoflorido és acceptat (després de diverses polèmiques) per tots els historiadors ⁽³³⁾, i en general donen com a vàlida la correcció d'un 25% de més que en el mateix segle XVIII hi va fer Jerónimo de Ustariz, encara que aquesta xifra és a nivell general i pot variar a cada població. Llavors s'hauria d'acceptar que també són defectuosos els d'Aparici i els dos que es troben fets per l'Ajuntament.

Continuant amb els recomptes generals, no se'n troba cap més fins al 1787, amb el cens de Floridablanca. Aquest, donat en general com a bo, amb lleus modificacions, ha de servir de base per arribar a concretar per a tot el segle el nombre d'habitants.

Ja s'ha vist que per a Banyoles dóna una població de 3.354 persones, cosa que suposaria un augment molt espectacular en cas de ser bones les xifres de principis del segle (sense que per altra banda l'estructura econòmica de la població hagués sofert massa variacions qualitatives).

Però la mitjana de naixements dels anys que envolten el 1787 és de 175, i tindrien un índex de natalitat molt elevat, de l'ordre del 52‰, i això ens pot fer pensar que també en aquest cens hi manca una part de la població. Pierre Vilar ⁽³⁴⁾ diu, però, que aquesta xifra s'ha d'incrementar en un 10% per apropar-se millor a la realitat, i així tindríem fins al 1.787, 3.708 habitants amb un índex de natalitat de 48 per mil (igualmente elevat, però també possible, ja que en aquells moments són força les famílies que sobrepassen els 7 fills). Cal aclarir, però, que referent als índexs de natalitat es fa sempre difícil de dir quin és el correcte, perquè malgrat que en general per a l'antic règim es donin com a vàlids índexs entre el 40 i el 45‰, això pot variar molt segons les circumstàncies i les estructures socials i econòmiques de cada població. En el cas concret de Banyoles serà possible arribar a conclusions més vàlides una vegada feta la reconstrucció de famílies i extrets els resultats.

Si passem a la mortalitat, el cens augmentat en un 10% dóna un índex de 35.6 (o mitjana de 132 òbits), xifra que sembla força normal tenint en compte que és elevada a causa del pes de la mortalitat infantil, molt alta a l'època, sobretot en llocs de forta natalitat. Encara a principis del XX a Banyoles es donen altes natalitats i mortalitats per damunt de les mitjanes del Gironès, de Catalunya i d'Espanya ⁽³⁵⁾.

Finalment, en començar el nou segle, el 1802, que a la pràctica es pot considerar dins el moment històric del segle XVIII, es troba a l'arxiu local un empadronament ⁽³⁶⁾ que ens dona la xifra de 849 veïns ⁽³⁷⁾. En aquest cas, quin índex cal agafar? Si a cada veí li considerem una família de 4 membres, llavors els habitants seran 3388, quasi els mateixos que al 1787. En canvi, en l'agafar l'índex 4.5 ens trobem amb 3.800 habitants. Crec que cap dels dos és correcte i que s'han de comparar les xifres amb el 1787. Llavors veurem que la mitjana de naixements és menor: 159 enfront de 175 en aquells moments.

En canvi, les defuncions han augmentat: 138 enfront de 132. Per tant, cal concloure que o bé hi ha hagut un descens de la població amb un consegüent descens dels naixements, però amb un augment de la mortalitat, o bé una població estable amb menys natalitat i més mortalitat, o bé, finalment, un augment de la població amb un considerable descens de la natalitat (cosa molt menys probable).

Si tenim en compte la mortalitat quasi catastròfica (i a més principalment adulta) del 94-95 i del 96 no seria gens estrany que 15 anys després de 1787 hi hagués encara la mateixa població. No obstant això, l'augment vegetatiu és positiu, ja que la diferència entre baptismes i defuncions dona un saldo de 210 a favor dels baptismes. És a dir que considerant la població estàtica, sense migracions, en aquests 15 anys hauria augmentat en 210 persones, és a dir, que al 1802 tindria 3569 habitants. Aquesta població donaria un índex de natalitat força més baix que en el cens de Floridablanca -44% enfront de 52%- i un índex de mortalitat molt semblant -un 38% enfront del 39% precedent-. Crec de totes maneres que en aquest cas cal fugir de xifres massa exactes i deixar les interpretacions per al moment que es tracti aquesta època intermitja de començaments del segle XIX, que ofereix alguns problemes diferents als del segle anterior. Finalment cal deixar ben clar que aquesta "seria" la població si no hi haguessin hagut migracions. Aquestes però hi varen ésser i amb molta intensitat, sobretot als anys 94-95 a causa de la "guerra gran". I possiblement aquests moviments migratoris foren en ambdues direccions. Si va ser més forta la immigració o la emigració és una cosa que les limitacions d'aquest treball no permeten esbrinar, i potser l'estudi dels anys posteriors a 1802 ens podrà donar certa llum sobre aquesta qüestió. Per tant, una interpretació del nombre d'habitants podria ser la ja esmentada, basada en l'augment vegetatiu, i una altra podria ser la basada en utilitzar un coeficient 4 o 4.5 pel nombre de veïns.

Acceptant aquesta hipòtesi tindríem, per a 1802, una població d'aproximadament 3.400 persones, amb un índex de natalitat del 46.7% i de mortalitat del 40% ⁽³⁸⁾.

Altres fonts: Els cadastres

Entre principis i finals de segle no es troba cap altre recompte fet amb intencions més o menys demogràfiques, però sí que existeixen els recomptes fets amb finalitat impositiva i que poden ajudar-nos molt a l'hora d'establir el nombre d'habitants.

Els cadastres imposats a Catalunya per l'administració de Felip V foren la nova forma d'imposició directa amb què es va gravar Catalunya. El cadastre imposava sobre els béns de propietaris (terres i cases) i sobre el treball personal.

D'aquesta manera pagava tothom, encara que a les classes privilegiades no se'ls feia pagar l'impost personal (però sí el "real" o de propietaris) ⁽³⁹⁾.

Utilitzats com a Font Històrica poden aportar-nos molts coneixements sobre l'economia, l'activitat laboral o el nombre de veïns de cada població. Si bé s'havien de fer cada any, no és massa corrent trobar-los complets i molts anys només es feien les llibretes de cobrança, en les quals només s'especifica el nom i la quantitat a pagar per cadascun dels veïns. A Banyoles, aquestes llibretes força nombroses (però no per a cada any) es poden completar amb tres cadastres més especificats, en els quals estan desglossats els impostos sobre les propietats i els del personal. Curiosament, però, i agafant com exemple els anys 1750 i 1751, no coincideixen les dades referents al nombre de veïns.

El 1750, en una de les llibretes de cobrança abans esmentades, s'hi poden comptar 365 veïns, mentre que l'any següent, en el cadastre "al menor" entre els que paguen per personal i els que ho fan per propietaris, només s'hi troben 325 veïns. Totes dues semblen fiables, ja que són nominals, i l'explicació es podria trobar en el fet que en el personal del 1751 és el cap de família qui paga també pels seus fills o mossos. A l'any anterior poden estar cadascun d'ells per separat.

A causa de la major abundància i durada de les llibretes de cobrança, i pel fet que també són nominals i que cada individu està apuntat una sola vegada (incloent-hi propietaris i personal), les utilitzaré preferentment per establir el nombre d'habitants a mitjans de segle.

Però en treballar el cadastre es presenta el mateix problema que per al 1802: el del coeficient o nombre de membres per cap de família. Quin era el nombre de membres per família en una població en la qual eren molt nombroses les morts dels infants, on la majoria de pares no arribaven vius (almenys un d'ells) al matrimoni de llurs fills i on sembla ser que no eren massa abundants els mossos i criats a causa de la seva pròpia estructura econòmica? Si tenim en compte que, a més, alguns dels que paguen són capellans, vidus o vídues, podríem pensar a utilitzar el coeficient 4 per arribar a una xifra d'habitants força aproximada.

Ens cal pensar que en el cadastre no hi ha consignats els pobres de solemnitat i tampoc moltes vegades els que hem qualificat abans com a passants: és a dir, aquells que resideixen un temps a la Vila i que emigren després a altres llocs, deixant, però, la seva empremta en els registres de naixements o d'òbits. Força abundants, potser més en la primera meitat del segle que en la segona, cal tenir-los sempre presents a l'hora de qualsevol recompte, puix que si estan anotats en els llibres de baptismes pot ser més convenient guiar-se pels índexs de natalitat a l'hora d'establir el coeficient a emprar amb el nombre de veïns.

Deixant per a més endavant el problema d'establir el nombre d'habitants, veiem que als anys consultats, el nombre de veïns (que pagaven o havien de pagar) és el següent:

Any 1721, 304 veïns; any 1737, 334 veïns; any 1750, 365 veïns; any 1758, 408 veïns; any 1770, 484 veïns; any 1772, 500 veïns.

A partir d'aquesta època el nombre de caps de família que paguen és molt reduït, sense que es doni cap raó. No obstant això, sabem que la població està en

ràpid augment i això ens fa pensar que hi ha deficiències importants en aquest últim cadastre ⁽⁴⁰⁾. Per exemple, les xifres resultants per a 1787 són molt baixes i no coincideixen de cap manera amb les del cens de Floridablanca.

Creixement de la població al llarg del s. XVIII

Finalment, ens cal establir el creixement d'aquesta població de la manera més aproximada, agafant tant les dades dels recomptes generals com les del cadastre. Ja que tant les unes com les altres ofereixen moltes dificultats ens podem guiar per un índex de natalitat que pot ser més o menys igual durant tota l'època. El més fiable és el que s'extreu del cens de Floridablanca augmentat en un 10%. Segons aquest cens, hem vist que a Banyoles hi hauria 48 baptismes per cada 1.000 habitants i 35.6 morts també per cada mil persones ⁽⁴¹⁾. Així podríem establir el següent quadre:

Any	Població aproxim.	Mitjana naixem.	Taxa natal. 48‰	Mortalitat	Taxa nup- cialitat	Mitjana matrim.
1710	1.400	69			7.1	10
1.717	1.200	58	(42)		10.8	13
1.721	1.300	66			10.7	14
1.737	1.300	65			7.7	10
1.750	1.500	72			9.3	14
1.758	2.000	96			11.-	22
1.770	2.400	113			10.8	26
1.776	2.600	124			9.6	25
1.787	3.708	175	(43)	35.6‰	9.7	36
1.802	3.569	159	44‰	38‰	9.8	35

Veiem que l'augment fort s'estableix a partir de 1.750 i, sobretot, a partir del 70 fins a finals del 80. Abans de 1750 en realitat el ritme de naixements no fa més que recuperar el ja existent a finals del segle XVII i principis del XVIII, trencat pels esdeveniments de 1711. La xifra de 1717 és forçosament baixa després de la mortalitat quasi catastròfica d'aquest any.

En efecte, fent un breu resum de les mitjanes de naixements, veurem que el 1665-69 n'hi ha 62, el 1688-93 n'hi ha 66 i el 1700-1704 n'hi ha 67, i que tornen a retrobar aquestes xifres el 1721 (66), el 1737 (65) i fins i tot el 1750 (ja que amb una mitjana de 72 baptismes la variació és mínima).

Durant quasi 100 anys la població es manté estable (suposant que el nombre de naixements per família sigui aproximadament el mateix), una vegada superats el desgavell de l'última pesta i l'estada de les tropes de Felip V a la nostra població. Puix que la població tendeix a adequar-se a les circumstàncies econòmiques, això ens pot portar a la conclusió que durant aquesta època poques varen ser les variacions econòmiques existents, tant en quantitat com en qualitat. I un breu repàs a les notícies que es conserven sobre economia així ens ho confirma: com ja hem vist en un capítol precedent, és en la segona meitat del segle XVIII quan més abunden les informacions sobre manufactures i l'augment progressiu del nombre de telers

que possibilita l'adopció de noves tècniques i matèries considerades ja industrials: la fabricació de mitges i les primeres manufactures d'indianes, i l'augment de la indústria paperera.

Veiem, per tant, que aquest creixement força considerable que fa que en 70 anys la població es tripliqui té unes èpoques molt específiques, que segons la seva taxa de creixement anual es poden concretar en el següent quadre:

Taxa anual de creixement per períodes expressat en tants per mil:

1700 - 1717	-11.4
1717 - 1737	3.7
1737 - 1750	10.-
1750 - 1770	23.-
1770 - 1787	25.-
1787 - 1802	- 2.-

1600 a 1700	1.5 per mil	o 0.1 per cent
1700 - 1802	8 per mil	o 0.8 per cent
1717 - 1787	14 per mil	o 1.4 per cent
1717 - 1802	11 per mil	o 1.1 per cent

Ens trobem amb un començament de segle que té, en termes generals, un creixement negatiu causat clarament per la crisi del 1710-11. La recuperació demogràfica després de la crisi és força lenta. En realitat no comença a notar-se un fort augment de naixements fins a partir del 1755, després d'una lleu crisi de mortalitat adulta els anys 53, 54 i 55. A partir d'aquesta data, la corba de naixements és constantment ascendent. Per això el nombre d'habitants que s'extreu a partir dels baptismes pel 1758 pot ser massa elevat, tenint en compte que l'índex ha estat de 48 per mil. L'augment absolut de població des del 1750 al 58 és exageradament alt si veiem els naixements dels anys anteriors (malgrat que la mitjana és extreta de la dels 5 anys que envolten aquestes dates). L'única explicació pot ser la d'una forta immigració de gent jove que fa augmentar ràpidament els índexs de natalitat. En realitat veiem que és el quinquenni que ens dona la taxa de nupcialitat més alta de tots els vistos aquí. Per això també a l'hora d'establir la taxa anual de creixement he preferit no tenir en compte aquesta dada i sí en canvi la de 1750. La raó d'utilitzar uns anys i no altres l'he extreta a partir de l'observació de les corbes denaixement anuals. Fins al 1750 hi ha un augment poc considerable d'aquests. A partir d'aquesta data i fins al cens de Floridablanca ens trobem amb unes taxes de creixement extremadament altes, que en realitat marquen els moments de màxim creixement de la nostra població. Podem considerar aquests anys com els que en realitat marquen el progrés demogràfic de Banyoles, producte com veiem, no de tot el segle XVIII, sinó de 40 anys. Però en realitat aquesta època es fonamenta en els anys que la precedeixen i fins i tot en el darrer terç del segle anterior. Anys caracteritzats per l'absència de mortalitats catastròfiques i el lleuger augment dels baptismes, que juntament amb la minsa mortalitat adulta -llevat alguns anys de les dècades del 40 i del 50- configuraran una població preparada per a l'increment demogràfic posterior. Però aquest creixement va lògicament lligat a les circumst-

tàncies econòmiques que propiciaran una forta immigració cap a la vila, segurament en detriment dels pobles rurals de la comarca, com veurem en el cas de Fontcoberta. L'economia es basa, sobretot, en la manufactura del cànem i lli, i està lligada a la producció per a l'exterior, en el nostre cas l'exèrcit. A partir de la dècada dels 70 es veurà enriquida per la producció de mitges i l'establiment de les primeres indies (45). A partir del 1790, la Guerra Gran amb França, que repercuteix en una crisi de mortalitat sobretot adulta que a Banyoles dura quasi dos anys, incideix negativament tant en la demografia (l'índex de creixement és negatiu) com segurament en l'economia, extrem aquest últim difícil de precisar donada la manca de dades per un llarg període de temps.

Conclusió

Tendència general de la població als segles XVII i XVIII.

Les gràfiques anuals ens donen la visió dels esdeveniments demogràfics any per any, la qual cosa comporta tant avantatges com inconvenients. Per una banda, ens mostren cadascun dels esdeveniments que han tingut lloc en una població determinada i les seves conseqüències a nivel demogràfic; així veiem clarament quins són els anys de més malalties, de pestes i de manca de subsistència o de guerres, i podem establir ràpidament de quina manera els esdeveniments tant generals com locals influeixen en la marxa de la població. De vegades, però, la profusió de dades d'any per any ens impedeix de veure les conseqüències de llarga durada dels fets diversos que concorren en una població.

El mateix es pot dir dels períodes quinquennals o decennals, encara que la seva major amplitud dona també una major visió de conjunt i dilueix, en certa manera, els esdeveniments particulars enmig de la tendència a llarg termini. Però per veure millor aquesta tendència cal agafar períodes més llargs, per exemple de 40 anys, que ens donin ràpidament una visió de conjunt de tot el període estudiat. Concretant-nos a la població de Banyoles i als segles XVII i XVIII, aquests 200 anys queden dividits en 5 períodes de 40 anys cadascun, que ens resumeixen d'una manera més breu el que ja hem vist en les gràfiques anuals i quinquennals. Per facilitar més la lectura s'agafen els últims 40 anys de mortalitat i es divideixen en dos apartats -l'un de mortalitat general i l'altre de mortalitat adulta- per tal de poder seguir millor la tendència dels altres anys mancats d'albats. Si no ho agaféssim així, els últims 40 anys no tindrien sentit a l'hora de veure aquesta tendència general.

En el segle XVII es veu clarament el descens de natalitat -augment de mortalitat provocat per la pesta-, el qual demostra que va ser un fenomen d'incidència de llarga durada. Però a partir d'aquest moment hi ha una clara recuperació, i ni una crisi temporal com la del 1711 afecta el creixement demogràfic. Això ens permet de veure que durant aquests 200 anys l'únic incident realment remarcable és el de la pesta del 1652, i que els altres ja esmentats anteriorment, malgrat la importància que tingueren en el seu moment, no provoquen cap desgavell visible a llarg termini. La segona qüestió a remarcar és el fort augment de la segona meitat del XVIII, visible també en les altres sèries (anuals i quinquennals) i ja comentat.

Quant a la relació dels matrimonis i òbits amb els baptismes, cal ressaltar que l'índex d'augment d'aquests no correspon a l'índex d'augment d'aquella. És a dir,

els matrimonis, si bé segueixen la tendència general dels naixements (baptismes) no ho fan amb la mateixa correlació, cosa que ens fa pensar en un augment del nombre de fills per parella que ja comentarem més endavant. I pel que fa a la mortalitat d'adults, es veu una progressiva separació entre aquesta i els naixements a mesura que ens endinsem al segle XVIII. O sigui, que (almenys aparentment, segons les xifres de què disposem) la població adulta gaudeix de més bona salut en el segle XVIII que en el XVII, i que, consegüentment, el seu creixement seria també més elevat independentment de l'augment de fecunditat que sembla existir. De totes maneres, això podria tenir també una altra explicació: l'augment de la immigració que provocaria una població més jove i, per tant, amb menys mortalitat adulta. Atès, però, que ja a principis del XVIII es pot constatar un gran moviment de famílies (migratori) i que en el segle anterior hi ha força francesos que s'instal·len a la Vila, es pot pensar que l'explicació més raonable és la primera: una millora de les condicions de vida de la població amb el consegüent decreixement de la mortalitat adulta, i, sobretot, la desaparició de les mortalitats catastròfiques, malgrat que aparentment aquestes continuïn a principis i finals de segle (ja hem vist, però, que la seva incidència és curta en el temps i que no es fa notar en un moviment de llarga durada).

Si bé no podem saber molt sobre el nivell de vida a Banyoles en el segle XVIII, sabem, per exemple, que "se necesita para el abasto público de las carnicerías de tres mil cabezas más que menos entre ganado lanar, cabrío y de cerda" ⁽⁴⁶⁾, una quantitat de carn força considerable donat el volum de la població ⁽⁴⁷⁾.

Evidentment, perquè aquesta xifra adquireixi un valor concret referent a l'alimentació caldria comparar-la amb d'altres del segle anterior -no es troba res semblant- i del segle XIX, també amb poques dades al respecte.

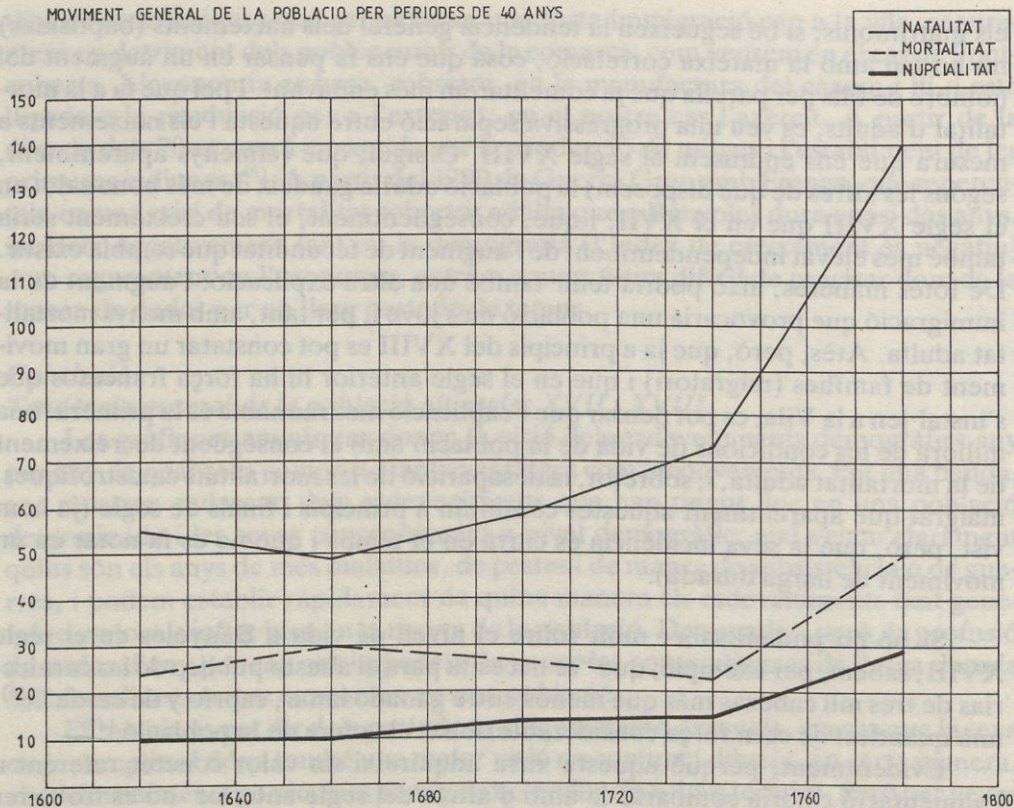
Una altra possibilitat per arribar a un millor coneixement del moviment de la població durant aquests 200 anys, és establir la intensitat de les seves crisis, única manera de veure com incideixen realment sobre la població ⁽⁴⁸⁾. Agafant els tres moments de crisi més remarcables, tindríem les següents intensitats:

1652, 428 % / 1655, 214 % / 1711, 455 % / 1794, 206 % / 1795, 150 %.

Si considerem que dues crisis tan seguides com les del 1652 i el 56 es poden considerar juntes pel fet que la segona incideix sobre una població ja molt disminuïda, la crisi del segle XVII és la més greu de les tres. De totes maneres, el 1711 ens trobem amb una crisi molt intensa (amb relació amb la mortalitat dels anys que l'acompanyen), totalment comparable amb la pesta del segle XVII. En canvi, a finals de segle, malgrat que les xifres absolutes ens puguin fer pensar en una crisi de forta incidència, la seva intensitat és totalment diferent de la de les altres dues. Donat que des de 1711 no n'hi havia hagut cap altra de remarcable (el 1741 crisi d'intensitat 182%, el 1745 de 200% i el 1786 i 1791 crisis d'intensitats 157 i 181 per cent respectivament), hem de concloure que pel que respecta a Banyoles, el cicle de demografia antiga caracteritzat per fortes mortalitats periòdiques acaba amb la de 1711, i que a partir d'aquest moment comença una transició ⁽⁴⁹⁾ marcada per una forta mortalitat infantil (que ja veurem més endavant) típica de la demografia antiga i per la desaparició de crisis de forta intensitat ⁽⁵⁰⁾.

MOVIMENT GENERAL DE LA POBLACIÓ PER PERÍODES DE 40 ANYS

Moviment natural de la població

Règim demogràfic de transició

Malauradament, els registres parroquials de Banyoles no permeten de treballar amb un coneixement profund de la mortalitat fins molt avançat el segle XVIII. Així no es pot constatar quina ha estat realment la incidència de les diferents crisis, ni tampoc la de la mortalitat en anys d'epidèmies infantils com la verola. Malgrat aquesta deficiència important, les sèries de baptismes i de mortalitat adulta, per una banda, i els recomptes censals o cadastrals per l'altra, ens poden donar una visió força aproximada del règim demogràfic en què es movia en el segle XVIII una vila com Banyoles.

En primer lloc, aquestes dades ens permeten de veure la forta incidència que tenen encara les crisis de subsistència sobre la població, sobretot quan aquestes coincideixen amb guerres. La recuperació demogràfica empresa en acabar l'última gran pesta, al segle XVII, es veu interrompuda el 96-97, encara que la incidència de la mortalitat no és massa gran i permet un ràpid redreç, redreç que perdura en començar el nou segle i la guerra de successió. La crisi alimentària que sofreix Espanya des del 1709 al 1711, i que es va deixar sentir més en llocs com

Andalusia i Galícia ⁽⁵¹⁾, arriba possiblement a Banyoles encara que sembla que només el 1711 i amb unes causes molt diferents.

Pel gener d'aquest mateix any es rendeixen Girona i les altres poblacions de la província a l'exèrcit borbònic. En realitat, Banyoles ja estava ocupada per les tropes franceses i de Felip V des del desembre, i a partir d'aquest ja havien començat els pagaments i impostos, així com el manteniment de les tropes que hi havia a la Vila. La coincidència de llur estada amb la màxima mortalitat ens fa pensar que les causes d'aquesta cal buscar-les més en les despeses econòmiques i alimentàries que no en la situació de crisi general que encara es patia.

De tota manera, lògicament també aquesta causa general devia incidir en l'escassetat, ja que la mortalitat va disminuir ràpidament després de la propera collita (juliol-agost del 1711).

A l'arxiu comarcal ⁽⁵²⁾ es troben les factures que va pagar l'Ajuntament a l'Administració i a les tropes. Les contribucions eren recollides pel Sr. Gregorio Matas, "ministro de su Majestad Cathòlica", i els pagaments per a l'estança de la tropa, pels propis "Musiers" oficials o els pastissers o "bolangers". Segons les diferents notes, des del desembre del 1710 a l'agost del 1711 Banyoles paga 7.077 lliures catalanes, equivalents a 14.100 francs francesos, xifra molt considerable, de càstig, més encara si l'afegim a les molèsties de l'estada dels soldats. Si, per exemple, en les llibretes de cobrança d'indústria el que paga més ho fa a raó de 2 lliures, podem pensar que pagar més de 7.000 lliures en un espai de pocs mesos devia ser molt negatiu per a l'economia de la població. I, si bé directament no es troben víctimes de la repressió, sí que indirectament aquesta actua provocant un desgavell econòmic i, consegüentment, una forta mortalitat a la Vila. Només es troba especificada la mort d'un home a mans dels francesos, ajusticiat el 1713: Miquel Coll, anomenat "Quelot", encara que el capellà que fa la seva partida no explica el perquè. També podem pensar que aquesta estada de tropes va portar epidèmies o malalties -com solia passar ⁽⁵³⁾- donat que alguns soldats van morir de malalties durant el curt temps que van estar-se a Banyoles.

Aquesta mortalitat del 1711 es pot qualificar de catastròfica -la seva intensitat sobrepassa els nivells del 1652- i es deixa sentir en la natalitat i nupcialitat dels propers anys. És ben segur que va interrompre per alguns anys el procés demogràfic ascendent que venia ja del segle anterior. Sobre aquesta crisi ens podem preguntar si és plenament de subsistències -per la fam provocada pels molts anys i la puja de preus juntament amb els impostos i els proveïments d'aliments a les tropes- o bé si a la vegada s'hi barregen altres malalties epidèmiques. La coincidència de les morts de diversos soldats (5 soldats francesos morts) ens pot fer pensar que potser es barregen les dues causes i per això la crisi és tan intensa.

Potser l'explicació rau en saber qui mor més, a quines classes o a quins grups socials afecta més la crisi; en realitat, si hi ha tifus (epidèmia que almenys en el segle XIX solen portar molt les guerres), seran també les classes menys afavorides, les que passaran gana, les que l'agafaran, ja que tradicionalment és una malaltia a què predisposen la brutícia i la manca d'aliments. Però una anàlisi de la mortalitat durant els dos anys més castigats del segle (1711-1794) no ens porta enlloc perquè en realitat la mortalitat segueix les pautes de la composició social general;

és a dir, els anomenats treballadors no són els més afectats sinó que es troben en segon lloc, seguint de molt lluny els artesans. Però aquests artesans, guanyen més que un treballador? es poden proporcionar millor alimentació? Aquestes dues preguntes, bàsiques per comprendre la situació social (en època de crisi o no), són incontestables amb les dades de què es disposa actualment. Confio que una vegada acabada la reconstrucció de famílies es podrà establir si hi ha o no mortalitat selectiva (sobretot en el nivell de la infantil i juvenil) ⁽⁵⁵⁾, de quina manera la mort afecta més els uns que els altres, i, també, si aquesta selectivitat de la mort es produeix més al segle XIX que al XVIII i precedents (amb una medicina molt poc efectiva).

De quina manera la guerra, la mortalitat i els impostos varen afectar l'economia de la nostra vila? Disposem de pocs documents històrics que ens en parlin; de fet, els que tracten del nombre d'unitats productives (molins, telers, etc.) es refereixen, més que res, a la segona meitat del segle. A l'arxiu comarcal quasi tots els documents es refereixen a discussions o bé entre alcaldes i consellers o bé entre aquests, el monestir i l'alcalde (aquest era sempre un home del Monestir). Només sabem que les activitats tradicionals continuen, que no hi ha canvis en la composició social i -com a nota positiva pel que fa a la nostra economia- que continua la immigració francesa.

Malgrat les deficiències en els registres, es pot afirmar, sense massa por d'equivocar-nos, que fins a finals de segle no hi hagué cap altra mortalitat catastròfica, cosa comprovada arreu ⁽⁵⁶⁾ i també en el cas de Banyoles, vist que les morts d'adults hi són sempre poc importants. Després de la crisi ja esmentada, s'instal·la una època de calma, amb una mortalitat adulta molt baixa i una natalitat que recupera ràpidament els nivells de principis de segle. Quant a la mortalitat infantil es pot dir que la seva causa principal no són les fams sinó les epidèmies ⁽⁵⁷⁾.

El segle XVII marca el moment de la retirada de la pesta -que encara es deixa sentir fortament els anys 1649-54-. Però a partir d'aquest gran rebrot comença a disminuir la seva presència i es pot dir que en el segle XVIII és substituïda per la verola ⁽⁵⁸⁾. Aquesta malaltia, que afectà una gran quantitat de gent, incideix fortament sobre la mortalitat infantil i juvenil. De fet, no es coneixen anys en els quals la verola actués a pertot amb molta intensitat, com en el cas de la pesta, donat que pràcticament cada any incideix més o menys segons els llocs.

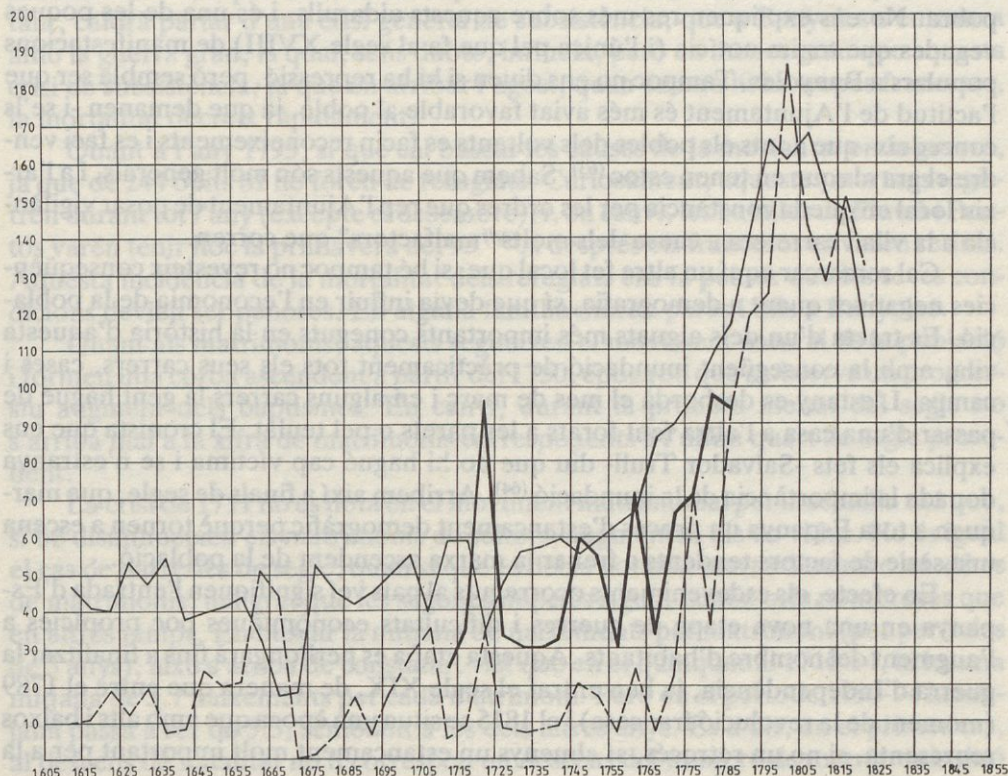
Comparant els morts a la parròquia de Banyoles i a la ja esmentada de Sors, es pot veure que els anys de màxima mortalitat infantil no coincideixen quasi mai. Concretant-nos a Banyoles, i malgrat que els registres no diuen res sobre les causes de la mort ⁽⁵⁹⁾, es poden establir uns anys especialment flagel·lats per aquesta malaltia: tots aquells els quals els infants d'1 a 4 anys que moren són molt nombrosos en comparació amb els menors d'1 any, ja que en general la mortalitat d'aquests es manté força estable pel fet que bona part de les causes de la seva mort són endògenes ⁽⁶⁰⁾. Atenent-nos a aquest criteri, la verola va colpir fortament el 1775, any en el qual hi hagué 59 infants d'1 a 4 anys morts, o sigui, quasi un setanta cinc per cent dels morts d'aquest any; torna a passar el mateix el 1781 i 82 (amb més de les tres quartes parts dels morts corresponents a nens d'1-2-3 i 4 anys).

BANYOLES-MOVIMENT NATURAL DE LA POBLACIÓ (1600-1820) PER PERÍODES DE 5 ANYS

PERÍODE 1765-69—CONSIGNACIÓ ESPORÀDICA D'ALBATS SENSE CONTINUITAT PEL QUINQUENI SEGÜENT

— NATALITAT
 - - - MORTALITAT
 — EVOLUCIÓ MORTALITAT AFEJINT-HI UNA XIFRA DE 50% CONSTANT DE MORTALITAT INFANTIL

Segueixen una sèrie d'anys dolents, com el 86 i el 1788 (especialment dolent tant per als infants com per als pàrvuls); que continuen fins al 1791. Els anys següents, marcats per la crisi general de subsistència i per la guerra gran, incideixen més sobre la mortalitat adulta que sobre la infantil. Finalment, els darrers anys del segle tornen a mostrar una més forta incidència de mortalitat d'infants.

Deixant a part els infants, no es troba pas (llevat de principis i finals del període) cap moment en el qual es mostri una especial mortalitat, ni tan sols en els anys 1763-64, marcats a tota Espanya per una forta crisi alimentària⁽⁶¹⁾. De totes maneres, si bé no es manifesta aparentment en un augment de mortalitat-descens de natalitat, aquesta crisi arriba a Banyoles i en deixen constància els informes de l'Ajuntament. Segons aquests informes, el 1763 la collita fou curta a causa dels freds i de les pluges diluvianes. Ens donen, fins i tot, els preus: el novembre i desembre del 63 el blat va a 38-40 rals la quartera, i l'abril i maig del 64, a 9 lliures la quartera de blat, 8 la de mestall i 5 la de mill. El blat escasseja de tal manera que no hi ha farina per fer pa a la fleca de l'Ajuntament.

En una altra carta, els regidors es queixen que els pagesos que tenen gra no el volen vendre i deixen desproveïda la fleca del comú. Tampoc no és venut gra a la plaça, els dies de mercat, per als que es fan el pa particularment. Aquesta manca de pa va produir a Banyoles, com a molts altres llocs de Catalunya i Espanya ⁽⁶²⁾, aldarulls, -"clamoses del pueblo", deien els regidors-, sobretot de la gent més pobra. No ens expliquen res més sobre aquests aldarulls, i és una de les poques vegades que tenim notícia (i l'única pel que fa al segle XVIII) de manifestacions populars a Banyoles. Tampoc no ens diuen si hi ha repressió, però sembla ser que l'actitud de l'Ajuntament és més aviat favorable al poble, ja que demanen -i se'ls concedeix- que a tots els pobles dels voltants es facin reconeixements i es faci vendre el gra als que en tenen estoc ⁽⁶³⁾. Sabem que aquests són molt generals, i a l'arxiu local en queda constància per les ordres que rep l'Ajuntament de posar vigilància a la vila i carretera a causa dels molts "malfactors" que corren.

Cal remarcar aquí un altre fet local que, si bé tampoc no revesteix conseqüències negatives quant a demografia, sí que devia influir en l'economia de la població. Es tracta d'un dels aiguats més importants coneguts en la història d'aquesta vila, amb la consegüent inundació de pràcticament tots els carrers, cases i camps. L'estany es desbordà el mes de març i en alguns carrers la gent hagué de passar d'una casa a l'altra fent forats a les parets o pel teulat. El cronista que ens explica els fets -Salvador Trull- diu que no hi hagué cap víctima i se n'estranya donada la importància de la inundació ⁽⁶⁴⁾. Arribem així a finals de segle, que marquen a tota Espanya un procés d'estancament demogràfic perquè tornen a escena una sèrie de factors tendents a frenar la marxa ascendent de la població.

En efecte, els esdeveniments ocorreguts al país veí signifiquen l'entrada d'Espanya en una nova etapa de guerres i dificultats econòmiques poc propícies a l'augment del nombre d'habitants. Aquesta etapa es perllongarà fins a finalitzar la guerra d'Independència, ja ben entrat el segle XIX, de manera que entre el 1789 (moment de la revolució francesa) i el 1815 se situa una època que amb alts i baixos representa, si no un retrocés, sí almenys un estancament molt important per a la població del nostre país.

Jordi Nadal, en un estudi fet sobre 45 parròquies catalanes, i Ramón Alberch ⁽⁶⁵⁾ en un estudi sobre la ciutat de Girona, demostren palesament la incidència negativa o estacionària d'aquests 28 anys marcats sobretot per la crisi i la guerra amb França al Nord de les comarques gironines i a l'Urgell, durant els anys 94-95, i després per la guerra d'Independència.

En el cas de Banyoles l'any més negatiu -amb un 10% aproximadament de morts sobre la població total- és el 1794. Pel maig d'aquest any entren les tropes franceses a Catalunya, després que Espanya hagués declarat la guerra a la República francesa l'any 1793. Les tropes ocupen ràpidament l'Empordà i arriben a les portes de Girona ⁽⁶⁶⁾. Al seu pas són molts els habitants que fugen i que es van a refugiar més cap al Sud. A Banyoles hi arriben famílies de Sant Llorenç de la Muga, Terrades i també de Massanet de Cabrenys o Figueres. A pobles tan petits com Sors també hi van refugiats, i encara el 1795 se n'hi troben d'Ordis i Agullana.

Ara bé, la mortalitat quasi catastròfica del 1794 no sembla tenir, en el nostre cas, massa relació amb la guerra ni amb els refugiats, donat que els mesos de

màxima incidència són els primers de l'any, quan són les tropes espanyoles les que són en territori francès. Després, els mesos de maig, juny i juliol tornen a caracteritzar-se per una forta mortalitat que, ara sí, pot tenir com a causa principal la guerra. El nombre de refugiats que es troben en el llibre d'òbits és, però, quasi insignificant: 21 ⁽⁶⁷⁾, i, per tant, sense importància en relació als morts banyolins. Per tant, caldrà parlar d'una crisi general de subsistència, que a Banyoles s'entronca amb la guerra gran, la qual, sens dubte, influeix, però en menor grau que aquesta crisi de subsistència, ja que en arribar l'agost, quan encara hi ha tropes franceses, la mortalitat decreix ràpidament.

Quant a l'any 1795, sí que cal buscar les causes de la mortalitat en la guerra, ja que de 244 òbits 81 ho foren de refugiats. Curiosament, aquestes morts es registren durant tot l'any (excepte el desembre), i, en canvi, les batalles de Fluvià i Pontós varen tenir lloc la primavera del 95 ⁽⁶⁸⁾, i després els francesos es varen retirar. Aquesta incidència de la mortalitat dels refugiats ens fa pensar que les seves condicions devien ser penoses. En alguna família moren pares i fills a Banyoles.

Quant als matrimonis, aquests segueixen el moviment natural de la població i formen una corba ascendent a partir del 1750, època en què s'observa un progressiu augment dels baptismes. En canvi, durant la primera meitat del segle no s'arriba mai a la xifra de matrimonis corresponents a l'últim quart de segle precedent.

La crisi de 1711 no es nota en el moviment matrimonial per la senzilla raó que, si bé disminueixen els matrimonis de solters, augmenten els de vidus. No és igual el cas de darreries de segle, quan sí que es deixa notar la mortaldat entre les xifres de matrimonis, malgrat que les segones núpcies siguin també més nombroses que en altres temps. En buscar la mitjana de naixements per matrimoni (per períodes de 5 anys), això s'acaba de constatar, vist que en el quinquenni 1710-14, hi ha una mitjana de 3.7 naixements per cada matrimoni. Però en el període 1790-94 la mitjana passa a ser de 5.3, semblant a les dels altres anys. És a dir, en el primer cas, al descens de natalitat no li correspon un descens del nombre de matrimonis sinó un augment d'aquests en forma de segones núpcies i possiblement entre gent que ja no està en edat de procrear. Això ens pot portar a pensar que aquesta crisi colpeix més fortament la gent jove, i que, per tant, la seva superació va ser més difícil. A finals de segle, en canvi, el nombre de matrimonis joves (siguin de primeres o de segones núpcies) es manté proporcionalment a la població i per tant assegura el mateix nombre de naixements per matrimoni que abans i després del 94-95.

Finalment, el moviment natural dels baptismes (que podríem dir que corresponen als naixements) és sempre indicatiu dels canvis soferts per la població. En el nostre cas, la corba de baptismes ens mostra també les dues crisis que obren i tanquen el segle XVIII i l'augment progressiu (accelerat a la segona meitat) de la població.

Allargant la visió fins al segle XVII, veiem que el nombre de baptismes és quasi el mateix en començar el segle que en acabar-lo però que té una forta davallada a mitjan segle a causa de la pesta. A principis del XVIII s'observa un lleuger augment trencat al quinquenni 1710-14. El procés de recuperació és lent fins arribar al 1750, en el qual l'augment dels baptismes es pot considerar espectacular.

Finalment, l'última dècada del segle aquest creixement queda interromput per un estancament, la causa principal del qual seria, lògicament, l'elevat índex de mortalitat d'aquesta època. Mortalitat que, cal recalcar-ho una altra vegada, afecta més els adults que els infants i, per tant, repercuteix sobre els índexs de natalitat. Aquesta baixa de natalitat és més quantitativa que qualitativa perquè no afecta la fecunditat de les parelles.

La relació naixements per matrimoni és durant 20 anys semblant:

Quinquenni	Naixements per cada matrimoni celebrat a la parròquia
1780-84	5.4
1785-89	4.8
1790-94	5.3
1795-99	5.-

Si bé aquestes xifres no són representatives de la fecunditat real de la població, ni tenen en compte els moviments migratoris, es poden utilitzar com a indicatiu per comparar-les entre elles i sobretot amb les que corresponen a l'altre gran crisi del mateix segle. Ens mostren que la fecunditat per parella segueix essent la mateixa (almenys aparentment); per tant, no sembla que hi hagi cap canvi estructural sinó una simple mortalitat més elevada que la d'altres anys, amb la conseqüent i lògica disminució dels matrimonis i, per tant, dels baptismes.

En tot cas, a l'hora d'estudiar el segle XIX caldrà tenir en compte aquests últims 10 anys del segle XVIII ja que aquesta generació estarà en edat de casar-se, una vegada acabada la guerra d'Independència, després d'haver estat ella, en part, l'encarregada de lluitar contra els francesos juntament amb la de la dècada precedent, amb una elevada natalitat però a la vegada amb una considerable mortalitat infantil i juvenil.

Malgrat que sigui corrent, en la majoria d'autors, de considerar el segle XVIII des de la guerra de successió fins a la del Francès, en aquest cas m'he limitat a fer-lo acabar quan teòricament acaba: el 1799-1800. I això perquè crec que en demografia els primers anys del segle XIX formen una època especial, allunyada de l'augment de població del segle XVIII i també del procés demogràfic del XIX pròpiament dit. Són anys que es caracteritzen, pertot, per un descens o estancament de la població, i Banyoles no és pas una excepció. El final del segle és també el final de la corba ascendent, i els 15 anys següents representen possiblement un altre moment històric menys optimista, amb menys possibilitats econòmiques i, sobretot a partir de 1808, amb un país ocupat per l'enemic i amb una gran part dels seus elements joves (i demogràficament dinàmics) dedicats a les guerrilles.

Per totes aquestes característiques, és un període per estudiar a part, tant del segle XVIII com del XIX ⁽⁶⁹⁾.

Comparació amb dos pobles rurals: Sors i Fontcoberta

Curiosament, a dos pobles propers, rurals, com eren Sors (a una hora de camí) i Fontcoberta, fronterer amb el municipi de Banyoles, les coses no semblen anar pel mateix camí.

Durant el segle XVII no disposem de dades sobre la mortalitat, però donada l'estreta relació entre aquesta i la natalitat podríem afirmar que la pesta que tan fortament incideix a Banyoles no deixa quasi senyals del seu pas, ja que la disminució de la natalitat en els anys següents és molt suau a Sors i més pronunciada a Fontcoberta, però mai amb la mateixa intensitat que a Banyoles.

En canvi, els anys anteriors semblen ser molt pitjors, sobretot en el cas de Fontcoberta, vist que des del 1630 al 1645 la natalitat hi és molt baixa.

Concretant l'evolució de Sors, cal fer, com en el cas de Banyoles, una primera correcció de les dades de població donades com a bones o mig acceptables en el vezindario i en el cens d'Aparici. Segons les xifres del vezindario, Sors té 65 habitants, que amb una mitjana de 6.5 naixements en el quinquenni arribaria a un índex de natalitat del 100%. Per tant, cal deixar de banda aquest recompte i també el d'Aparici, que com en el cas de Banyoles és molt semblant al vezindario, i cercar una població que estigui d'acord amb un índex de natalitat acceptable. Les dades del 1787, amb 221 habitants, ens proporcionen un índex de natalitat del 36% molt més baix que el de Banyoles però acceptable també per l'antic règim tractant-se d'un poble rural en el qual la població, per efectes de l'emigració, podria ser més vella que la d'una vila amb forta atracció immigratòria. Acceptant com a vàlids els 221 habitants, agafarem el mateix índex de natalitat i així tindrem per al 1718 una població d'uns 175 habitants. El creixement durant aquests 80 anys ha estat, per tant, molt petit, només 46 persones, a raó d'una persona cada 2 anys. No obstant, el creixement vegetatiu entre 1730 i 1799 és més elevat, de 72 persones, o sigui una persona cada any. Si en 80 anys la població ha augmentat en 46 persones i segons el creixement vegetatiu han estat 72, hem de convenir que hi ha hagut emigració ⁽⁷⁰⁾.

Com en el cas de Banyoles, la població no és massa estable. Hi trobem treballadors que tenen un moviment migratori quasi continuat.

De totes maneres, i tractant-se d'una població petita, el moviment demogràfic és lògicament poc indicatiu. No obstant això, s'observen unes característiques en la corba de baptismes i més tard en la de defuncions que ens permeten de diferenciar-lo força del de la Vila de Banyoles.

En realitat, durant tot el segle XVII hi ha un moviment petit, amb fortes interrupcions, però sempre amb tendència ascendent. L'última dècada del XVII i la primera meitat del XVIII, en canvi, donen la impressió d'un cert estancament. De la mateixa manera que no es nota massa la pesta del 1752, tampoc no s'adverteix la crisi del 1709-11, que sí que es veia en el cas de Banyoles. A mitjans del segle, quan en aquesta vila comença el fort moviment ascendent, la parròquia de Sors sembla sofrir una forta crisi, en la qual per única vegada durant el segle és més elevat el nombre de defuncions que no el de baptismes, sense que hi hagi cap sobre-mortalitat infantil o de pàrvuls.

L'augment més important es troba al voltant del 1770, en el qual sembla que assoleix el seu sostre. El poble continua essent eminentment rural, i, lògicament, les terres donen per viure a un cert nombre de famílies que ha restat força constant fins als nostres dies. Però aquest petit augment enregistrat es tradueix, a nivell de poble, en una sèrie de cases fetes de nou o refetes durant aquest segle. Possible-

ment serveixin per descongestionar alguns veïnats com el del Mas Farró de la Bruguera -molt superpoblat, ja que les cases petites eren habitades per més d'una família-, que és el veïnat més citat en els llibres parroquials tot i haver-hi només unes 4 ó 5 cases ⁽⁷¹⁾.

De tot això en podríem deduir unes característiques diferents a les d'una vila com Banyoles, sense, però, que entre aquest poble i la Vila hi haguessin massa contactes:

- 1.- Estancament des del 1685-90 fins al 1750.
- 2.- Creixement, després d'una forta depressió de deu anys, a partir del 1760 fins a finals de segle.
- 3.- Poca incidència de les pestes o crisis alimentàries tradicionals que colpeixen més fortament una població artesanal com Banyoles, situada a 5 km. de distància.
- 4.- Índex de natalitat comparativament molt més baix que el de Banyoles, cosa que pot denotar una població més vella o bé una menor natalitat en el camp que a la ciutat.
- 5.- Un índex de mortalitat també menys elevat que el de Banyoles, probablement a causa de la menor natalitat i, per tant, de la menor incidència de la mortalitat infantil.

Una anàlisi amb més profunditat i amb uns registres ben fets sobre un poble com Sors ofereix una sèrie de detalls interessants de mortalitat sobre els quals tornarem, més endavant, a parlar.

Fontcoberta ⁽⁷²⁾

Si en el cas de Banyoles semblava força incorrecta la xifra donada pel "vezindario general" i en el cas de Sors era clarament inservible, a Fontcoberta les coses semblen encara més complicades. Teòricament, entre un recompte i l'altre el poble ha augmentat d'una manera considerable: 200 habitants. Però una ullada a les corbes de baptismes ens mostra que això és impossible. O bé els costums o la naturalesa de la fecunditat han canviat molt o bé aquí hi ha una tendència contrària a la que ens mostren a primer cop d'ull aquests dos recomptes amb 70 anys de distància.

En principi, Fontcoberta, el 1717, tindria 185 habitants, i el 1787 en tindria 380; és a dir, un índex de natalitat del 53% en el primer cas i de 33% en el segon. Atès això, la cosa no seria més complicada, ja que augmentant els habitants donats en el vezindario podríem obtenir encara un cert creixement per a tot el segle amb uns índexs de natalitat semblants. Però la sèrie de baptismes que corresponen a la mitjana dels anys que envolten el 1717 és la més baixa que hi ha durant molts anys (fins al 75-79). Així, durant una bona part del segle XVIII, o bé la natalitat és molt elevada o bé la població es manté a uns nivells més alts que a l'últim terç de segle.

Agafem com a exemple el 1730-34, amb una mitjana de 15 naixements (i no és la mitjana més elevada), i tindrem uns 450 habitants considerant el 33% d'índex de natalitat que correspon al cens de Floridablanca ⁽⁷³⁾. Però les oscil·lacions són constants i molt més pronunciades que a Sors i, per tant, crec que fóra aventurat d'establir el nombre d'habitants i el possible creixement demogràfic tant del segle

XVII com del XVIII. Farem, però, unes quantes constatacions, com és la de veure una certa coincidència amb Sors en el cas d'una crisi demogràfica -més llarga i perllongada a Fontcoberta entre el 1630-50. I també coincidència amb la poca importància que sembla tenir la pesta del 1652, almenys en termes de reducció de natalitat, que en definitiva sempre reflecteix l'estat de la població.

A part d'això, recuperació dels nivells del primer quart de segle i augment a partir de l'últim terç.

L'any 1709-11 tornem a trobar la nul·la incidència de l'estada de les tropes de Felip Vè. i de la crisi alimentària, així com de les altres crisis importants: 1763-64 i 1794-95. En aquesta última cal ressaltar que el 96 és un mal any per a Fontcoberta.

Molt abans, però, ja havia començat el seu descens demogràfic, o almenys el descens de natalitat per envelliment de la població. Recordem que el seu terme municipal es troba al costat del de Banyoles, que lògicament havia d'exercir una forta atracció entre bona part de la joventut. En efecte, són molt freqüents els matrimonis de gent de Fontcoberta a Banyoles o bé els matrimonis que s'hi traslladen.

A Banyoles, en aquest últim terç de segle, a més d'haver-hi les transformacions artesanals tradicionals s'hi estableixen unes noves manufactures, i, per tant, la població exerceix una forta atracció en els pobles dels voltants.

Per a Fontcoberta es podria arribar a certes conclusions ⁽⁷⁴⁾:

1.- Augment de la població a finals del segle XVII i un cert estancament -encara que molt irregular- durant una gran part del XVIII.

2.- Descens de la població, o envelliment, en el moment que la veïna Banyoles experimenta el seu màxim creixement.

3.- Poca incidència de les grans crisis tant en el segle XVII com en el XVIII.

4.- Natalitat molt més baixa que a Banyoles, la Vila, acompanyada, com en el cas de Sors, d'una baixa mortalitat que dona sempre un creixement vegetatiu positiu.

Per tal de poder comparar millor aquesta última afirmació, podem agafar les xifres corresponents al cens de Floridablanca i les taxes de natalitat i mortalitat per a cada població.

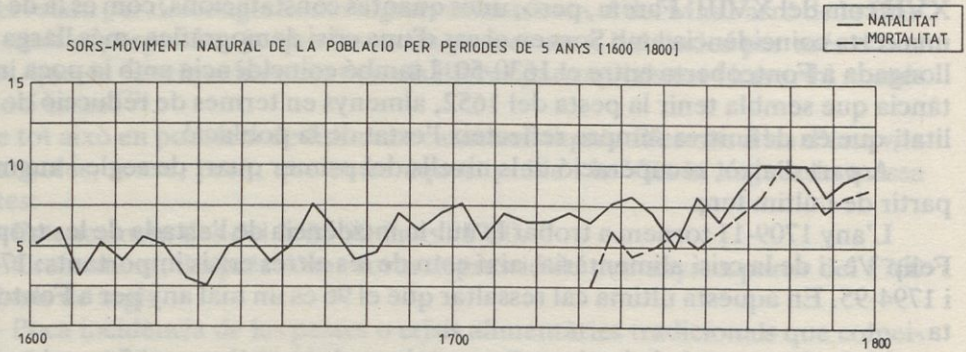
	1.787	Població total	Natalitat %	Mortalitat %
Banyoles	cens + 10%	3.359	52	36
Sors	cens + 10%	221	36	31
Fontcoberta	cens + 10%	380	33	27

Moviment estacional

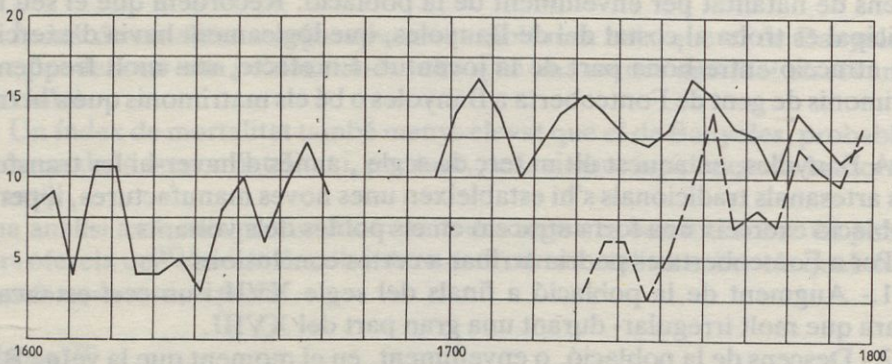
Vist el nombre d'habitants i l'evolució soferta per la població els segles XVII i XVIII, cal veure de quina manera els esdeveniments de la mort, fecundació i matrimoni se succeeixen al llarg de l'any i quina influència tenen les estacions (amb el canvi de temps, de treballs i d'esdeveniments religiosos) en aquestes manifestacions demogràfiques.

SORS-MOVIMENT NATURAL DE LA POBLACIO PER PERIODES DE 5 ANYS [1600 1800]

FONTCOBERTA-MOVIMENT NATURAL DE LA POBLACIO PER PERIODES DE 5 ANYS [1600 1800]

En primer lloc, cal lamentar la quasi impossibilitat de portar aquest estudi al segle XVII o fins i tot a part del XVI, donades les característiques dels llibres parroquials: l'oblit o la no inscripció del mes corresponent i la mala escriptura, de vegades, que els fa il·legibles. I és llàstima, ja que segons estudis realitzats en altres llocs ⁽⁷⁵⁾, com més ens allunyem en el temps més importància adquireixen les estacions a l'hora de casar-se, morir-se o néixer. Haurem d'acontentar-nos, però, amb un estudi del segle XVIII, que com tot el treball continuarà al segle XIX.

Dels tres esdeveniments abans esmentats, el que sofreix més fluctuacions segons les estacions és el del matrimoni, que en realitat és l'únic en el qual pot intervenir plenament l'home a l'hora d'escollir el mes.

Dividit el segle en dues parts, veurem que tant a principis com a finals domina sempre el mes de febrer com a més propici per casar-se. En els pobles rurals té una explicació molt lògica: és el mes amb menys feina al camp. Però tant per als pagesos com per als que no ho són, hi ha també una altra explicació, de caire religiós: és el mes que precedeix la quaresma, temps desaconsellat per l'església per celebrar matrimonis. A Banyoles, l'explicació cal cercar-la aquí, perquè no era un poble gaire agrícola, i per a un artesà les estacions no tenen tanta importància. A més, els mesos de la sega hi ha una lleugera puja del nombre de matrimonis, la qual cosa vol dir que no els afecta. A finals d'any l'advent és també un impediment religiós per casar-se, i és per això que molts ho fan a l'octubre o a finals de desembre,

deixant el novembre i el desembre fins a Nadal amb menys proporció de casaments.

Per tant, mirant la corba del moviment estacional, dues coses queden clares: la importància que té encara al segle XVIII l'Església a l'hora d'incidir sobre comportaments demogràfics, i la continuïtat durant tot aquest segle dels mateixos costums.

No sembla pas que aquestes diferències en els mesos de casar-se influeixin massa en les concepcions, que tenen una incidència força constant al llarg de tot l'any. Només als mesos d'estiu, i això més a la primera meitat de segle que a la segona, sembla haver-hi un descens de les concepcions, que pot guardar relació amb la major extensió del dia i, per tant, amb una possible vida social, entre veïns i coneguts, més intensa que en altres mesos.

Quant a les defuncions, cal distingir, en el nostre cas, dues èpoques: la que va fins al 1760, durant la qual no es consignen els albats, i la que segueix a aquesta data, en la qual sí que els menors de 10 ó 12 anys hi són apuntats.

En el primer període, les fluctuacions d'un mes a l'altre, d'una estació a l'altra, són més aviat mínimes i no crec pas que es pugui parlar massa d'influències climatològiques o de carestia de grans. Tot i això, es pot observar que a finals de la primavera hi ha una mica més de mortalitat, possiblement per la puja de preus abans de la collita. També els mesos d'agost i setembre la corba puja lleugerament, perquè al costat d'un estany voltat d'aiguamolls el paludisme podia tenir una certa incidència a l'estiu. Tret d'això, es pot afirmar que els adults moren en una proporció semblant al llarg de tot l'any. No és així pel que fa als albats, ja que la seva consignació fa variar les anteriors dades. Comparant la corba de mortalitat estacional entre 1700-1760, i entre aquesta data i finals de segle, veurem com el pes de la mortalitat dels albats les fa variar sensiblement. En aquesta segona, els mesos de major mortalitat es corresponen a l'estiu, juliol-agost-setembre, durant els quals hi ha una gran majoria d'infants morts, mentre els adults conservaven més o menys llur proporció al llarg de l'any. En canvi, en els mesos d'hivern i primavera hi ha més defuncions d'adults comparats amb els albats. Això ens porta a una consideració: és la climatologia, en aquest cas la calor -amb totes les seves conseqüències-, el que més influeix en la mort dels infants; les diarrees estivals devien ser les principals causes d'aquesta mortalitat tan localitzada en el temps, de la qual eren conscients els nostres avantpassats i la gent de la primera meitat del nostre segle, la qual situava entre la Mare de Déu d'Agost i la de Setembre el pitjor moment per a les criatures. En arribar a mitjan setembre i refrescar el temps, consideraven que la criatura que no havia mort ja estava salvada. Cal pensar que a la calor s'hi afegien les mosques i mosquits, segurament més abundants que no pas ara, l'estancament i consegüent contaminació de les aigües i la falta de netedat i higiene, més perillosa amb la calor que amb el fred.

Resumint, podríem dir que el pas de les estacions influeix en dues vessants de la vida: el matrimoni i la seva elecció en determinats moments, sobretot a causa de qüestions religioses, i la mort dels albats, sobretot menors de 6 anys, influïda pel clima i les seves circumstàncies.

En canvi, per les concepcions-baptismes i les defuncions d'adults, el pas d'un mes a l'altre no comporta massa variacions, segueix sempre un mateix ritme.

Per últim, cal remarcar que el moviment estacional en anys de crisi (i pel que fa a la mortalitat) no coincideix amb el general, encara que les dues crisis no coincideixin tampoc entre elles (i això per la seva pròpia particularitat). El 1711, ja hem vist que coincideix amb l'estada de tropes franceses i, per tant, els moments de més forta mortalitat són els que corresponen a la primera meitat. A partir del juny, les consignacions per pagament a les tropes d'ocupació desapareixen, cosa que fa pensar que aquestes marxen deixant només uns quants soldats de vigilància. I això coincideix amb el començament de l'estiu i l'arribada de la nova collita.

Quant a la segona dada, difereix també del moviment estacional general a causa, sobretot de la menor proporció de mortalitat infantil i de pàrvuls, i, per tant, d'una menor incidència de la mortalitat els mesos d'agost i setembre. La mortalitat, els altres mesos, no sembla tenir massa relació amb una típica crisi de subsistència, ja que els darrers mesos de l'any recolta (març, abril, maig), hi ha un descens dels morts després dels dos mesos d'hivern (gener i febrer). Davant d'això, possiblement no es pugui parlar d'una crisi alimentària, sinó més aviat d'augment desmesurat de la mortalitat a causa d'alguna malaltia d'adults i d'una posterior incidència de l'entrada dels francesos el juny i juliol, ajudat tot això per una possible manca d'aliments.

Per al poble de Sors, la corba estacional de defuncions presenta l'avantatge d'incloure la mortalitat infantil des del 1729. En ser un poble petit, cal agafar un temps més llarg i, per tant, el moviment estacional s'estudia conjuntament per a tot el segle.

Es pot observar, en primer lloc, la poca influència que té la recolta en la mort. Normalment en l'antic règim, i donada la importància del pa en l'alimentació, els últims mesos de l'any recolta (que arriba fins al juliol, quan el blat ja és batut) eren els de més mortalitat, sobretot en els anys d'escassetat. A Sors no es troba cap any d'aquests i el balanç final és que els millors mesos són precisament des del desembre fins al juny. Després, i sobretot l'agost i el setembre, són els pitjors mesos, segurament per la incidència de la mortalitat infantil. De fet, si comparem la mortalitat estacional de Sors amb la de Banyoles entre 1760-1799 (amb mortalitat infantil), veurem que pràcticament coincideixen, si exceptuem que a Sors la mortalitat força elevada continua a la tardor, mentre que a Banyoles a la tardor descendeix més bruscament, conservant, però, un nivell més alt de mortalitat que a l'hivern i primavera.

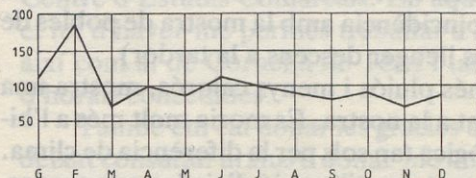
És evident que la mortalitat estacional té molt a veure amb el clima i amb la producció d'aliments -o amb la capacitat de la seva compra-. No conec estudis que ens parlin de mortalitat estacional per a poblacions mitjanes com Banyoles i pertanyents a l'àrea catalana de fort creixement demogràfic. Per això compararé les nostres corbes estacionals, sobretot la de mortalitat, amb pobles situats molt lluny, cosa que ens pot donar una visió més aproximada dels mecanismes de la mort al llarg de l'any. Per una banda disposem dels recomptes sobre set pobles de la Plana Nord, fets per Pérez Moreda, i per l'altra d'una població estacionària (que a finals del XVIII té més o menys la meitat d'habitants que Banyoles) i situada al

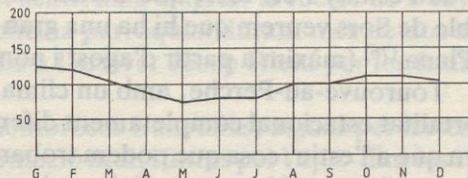
V ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

MOVIMENT ESTACIONAL

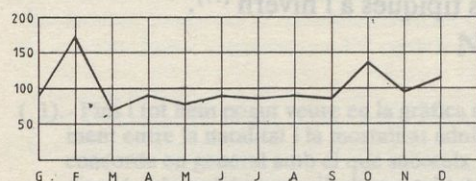
MATRIMONIS [1700-1749]

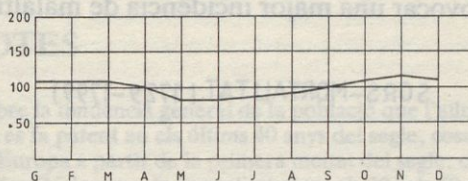
CONCEPCIONS [1700-1749]

MATRIMONIS [1750-1799]

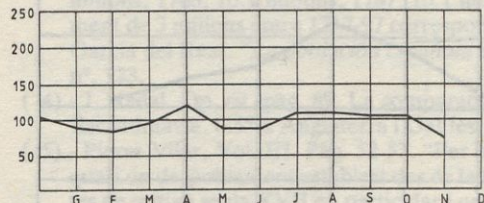

CONCEPCIONS [1750-1799]

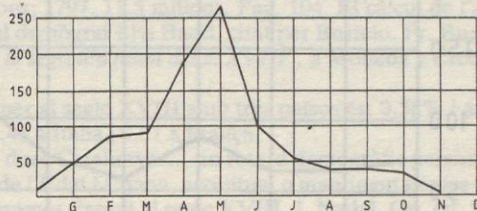

MOVIMENT ESTACIONAL

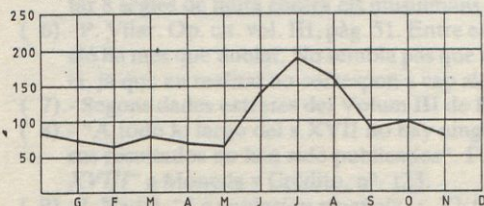
BANYOLES-MORTALITAT [1700-1759]
SENSE ALBATS

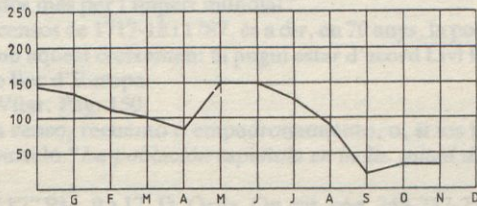
BANYOLES-CRISIS [1711]

BANYOLES-MORTALITAT [1760-1799]
AMB ALBATS A PARTIR DE 1773

BANYOLES-CRISIS [1794]

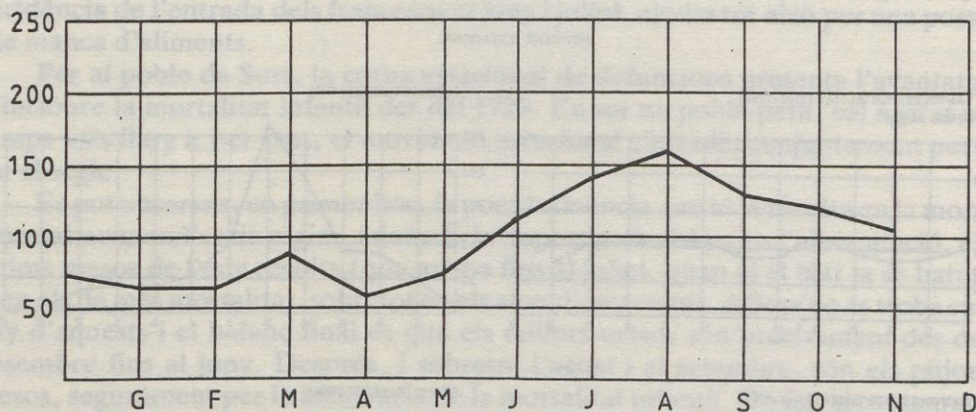
Noroest francès: Tourouvre-au-Perche. En tots dos casos es tracta de pobles rurals o semirurals, per tant diferents de Banyoles i potser més semblants a Sors. Als pobles de Castella es troba un màxim de mortalitat adulta principalment a la tardor, cosa que no coincideix amb el nostre cas. En canvi, pel que fa a la mortalitat infantil els resultats s'acosten més. El seu màxim es troba a partir del mes d'agost, i continua (amb descens) cap a la tardor.

Hem vist que a Banyoles la mortalitat estival comença abans, ja al juliol, i en canvi la incidència de la mortalitat infantil a la tardor i a l'hivern és quasi nul·la. Podem dir que en el cas nostre es nota molt més l'estiu (segurament per la influència de l'estany i els recs, que donen un clima més humit). En canvi si mirem el poble de Sors veurem que hi ha una gran coincidència amb la mostra de pobles de la Plana ⁽⁷⁶⁾ (màxim a partir d'agost i només lleuger descens a la tardor).

Tourouve-au-Perche, amb un clima més plujós i menys calorós, mostra una mortalitat estacional completament diferent a la nostra. Es moria molt més a l'hivern que a l'estiu, cosa que podem trobar lògica tan sols per la diferència de clima. Sobretot la calor i la manca d'aigua, i, per tant, la utilització d'aigües estancades, i en el nostre cas el possible paludisme latent, poden explicar la nostra major mortalitat estiuenca, a la vegada que la major humitat i fred del Noroest francès poden provocar una major incidència de malalties típiques a l'hivern ⁽⁷⁷⁾.

SORS-MORTALITAT [1729-1799]

Nota: Aquest treball forma part d'un estudi més ampli sobre la població a Banyoles al segle XVIII, que a causa de l'espai no ha estat possible de publicar íntegre.

Arxius consultats

Per ser un treball local, els arxius també ho són.

Els llibres sacramentals de les parròquies de Banyoles i Sors i els llegalls del Centre d'Estudis Comarcals. En aquest sentit haig d'agrair al rector de Banyoles el fet d'haver-me permès treballar a l'oficina parroquial durant més de dos anys, així com al de Cornellà de Terri i també a l'arxiver Josep Riera per les facilitats d'horari concedides.

També em cal donar les gràcies a nombrosos Banyolins, alguns per haver-me deixat consultar arxius o donar-me informació oral, i altres per l'ajut -dins les seves possibilitats- a l'hora de treballar sobre els recomptes parroquials.

NOTES

- (1).- Fins i tot hem pogut veure en la gràfica sobre la tendència general de la població que l'allunyament entre la natalitat i la mortalitat adulta es fa patent en els últims 40 anys del segle, cosa que concorda en general amb el que succeeix a Europa a partir de la primera meitat del segle: continuació dels mateixos nivells de mortalitat infantil i descens de mortalitat entre els 20 i els 50 anys. W.Kula, Op. cit., pàg. 359.
- (2).- Jordi Nadal. *"La población Española. Siglos XVI a XX"*, pàgines 84 i següents. Vicens Vives *"Historia económica de España"*, Pàg. 440-41.
- (3).- Segons xifres calculades per Fr. Bustelo, la població espanyola a la segona meitat seria: 1749, 9.3 milions; 1768, 10.1 milions; 1787, 10.1 milions; 1797, 11.5 milions. Pàg. 104. El càlcul de l'augment de 3 milions entre 1717-97 correspon al demògraf Livi Bacci, citat per Bustelo. Fr. Bustelo Garcia del Real. *"La población española en la segunda mitad del s. XVIII"*, a Moneda y Crédito, nº. 123.
- (4).- J. Nadal. Op. cit. pàg. 89. La comparació per al segle XVIII amb tres països és: 0.58% i any a Escandinàvia, 0.55 a Anglaterra i Gal·les, 0.45 a Itàlia i 0.31 a França.
- (5).- Pierre Vilar, Vol. III. Pàg. 52-52. "Per les dues Catalunyaes... un retard demogràfic persistent, quasi un despoblament establert des de la fi de l'Edat Mitjana, accentuat o mantingut per les pestes de mitjan segle XVII en particular i que només s'aturà al segle XVIII. J. Nadal. Op. cit. Pàg. 90-96. Nadal creu que, malgrat la similitud de taxes de creixement a Espanya, no va haver-hi revolució demogràfica, sinó només evolució, i que "Els 15.6 milions d'habitants de 1860... són aproximadament els que el país hauria tingut el 1700 de no haver-hi hagut l'extorsió que varen representar 8 segles de lluita contra els musulmans i dos més per l'imperi mundial".
- (6).- P. Vilar. Op. cit. vol. III, pàg. 51. Entre els censos de 1717-18 i 1787, és a dir, en 70 anys, la població ha més que doblat. No sembla pas que amb aquest creixement hi pugui estar d'acord Livi Bacci, ja que en realitat no correspon a cap altre lloc d'Europa.
- (7).- Segons dades extretes del Volum III de P. Vilar. Pàg. 150.
- (8).- "A todo lo largo del s.XVII no hay ningún censo, recuento o empadronamiento, o, si los hay, sus resultados no han sido publicados". F.Bustelo *"La población española en la 2a. mitad del s. XVIII"* a Moneda y Crédito, nº. 123.
- (9).- J. Nadal. *"La población española (s. XVI-XX)"* Pàg. 9 a 17. D. Ortiz. Op. cit. pàg. 249-257-258. Vicens Vives, *"Historia Económica de España"*, Pàg. 432.
Perez Moreda. *"Las crisis de mortalidad en la España interior s. XVI-XIX"* Pàg. 238.
T. Jaume Portella. *"Estudi demogràfic del prelitoral gironí"*, a *"Treballs d'història a les comarques gironines"*, pàg. 53. Les poblacions estudiades, que poden semblar molt semblants a Banyoles, demostren que a partir de 1661 s'inicia un període de recuperació demogràfica, després de l'última gran crisi demogràfica del 1651-1654.
- (10).- Aquesta és la xifra que pot presentar més problemes, ja que pot ser aventurat explicar el mateix índex de natalitat en època de catàstrofe que en una de normal. Però vistos els estralls de la pesta aquesta és la xifra més vàlida.

- (11).- Mn. Constans, "*Banyoles*". Ed. Ajunt. de Banyoles 1981.
- (12).- En el cas de Banyoles no és possible, ja que no es comencen a consignar els baptismes fins al segle XVII.
- (13).- Antoni Simon i Ramon Alberch. "*L'evolució demogràfica de Girona en els segles XVI i XVII a través dels registres parroquials*" a Girona a l'època moderna; demografia i economia. Girona 1982.
- (14).- Hem vist en aquest aspecte la coincidència amb Girona (per altra part força corrent). Però cada població o comarca té unes característiques diferents, i així per exemple al Vallès Oriental, fins al 1660, la demografia és caracteritzada per uns resultats positius, sense que la pesta faci decreïxer la població. Jaume Danti "*El segle XVII al Vallès: evolució demogràfica i econòmica*". Rev. Pedralves núm. 1 pàg. 319.
- "El balanç de 1600 a 1640 és, efectivament, per a Catalunya, un balanç bo", P. Vilar, Vol. II, pàg. 356. "Observem que del XIV al XVI tots els textos insisteixen en el despoblament català. Després del 1600 són els comentadors de la decadència castellana els que posen en relleu la caiguda demogràfica mentre que el principat esdevé a llurs ulls legendàriament poblat". P. Vilar, Vol. II, pàg. 350.
- Entre 1576 i 1630 és quan les corbes parroquials estudiades donen els excedents naturals de població més clarament marcats". Pierre Vilar. Vol. II, pàg. 347.
- (15).- Pierre Vilar. Op. cit. pàg. 347, 333, 356. Volum II.
- (16).- Diu el Dr. Mascaró, pàg. 306, sobre febres intermitents i caquexia palúdica "Antiguamente y aún a mediados del s. XIX la cuestión del paludismo dominaba toda la patología Bañolense. Los trabajos de moderna urbanización e incesante laboreo agrícola han disminuído la propagación y atenuado considerablemente los efectos de las nefastas emanaciones telúricas".
- (17).- En aquest sentit he pogut consultar els arxius de la família Prat, antigament Apotecaris, sense que hagi trobat cap receptari o cap document referent a medicaments o malalties.
- (18).- Veure Manuel de Clia. "*Epidèmies*". Escrits publicats als Butlletins del Col·legi de Metges de Girona. Per la pesta de Girona i Banyoles: resum general: del 1900. Pàg. 49-196 a 200. És curiosa aquesta tardança de dos anys entre dues poblacions situades a 20 kms. de distància. És de suposar, per tant, que el contagi no procedia de Girona i que el més segur és que els gironins que fugiren de la pesta anaren a pobles més petits i menys propensos al contagi.
- (19).- Una mostra dels efectes de la pesta la podem veure en els impostos. El 1653, el clauari de la vila en lloc de cobrar 2000 ó 2500 lliures només recull 982 pels efectes de la malaltia. A més, i segons la tradició que s'explicava a principis de segle, quan s'administraven els sagraments a un malalt de pesta, els escolans li col·locaven l'espelma davant la boca per cremar els productes que espirava, i que a l'hora d'enterrar-los se'ls empenyia amb bastons per tirar-los a la fossa. Dr. Mascaró. Op. cit. P.386-87.
- (20).- Manuel de Clia, ja citat, diu que les úniques mesures sanitàries al s. XVII són les desinfeccions i els aïllaments. En el segon cas, els malalts hi oferien resistència, així com a anar a l'Hospital, ja que en aquest cas la promiscuitat era la mort segura. Per tant, els malalts que podien es quedaven a casa seva com es constata en els registres d'òbits.
- (21).- A manera d'exemple, podem comparar les mitjanes de naixements d'aquestes poblacions amb Banyoles:
	Banyoles	Sta.Coloma	Caldes (42-47)	la Bisbal	S.Feliu Girona
1636-40	48	32	22	73	148
1565-59	27	31	9	58	98
1665-69	62	38	24	81	114
- Per Sta. Coloma, Caldes, la Bisbal: J.Portella. Op. cit. pàg. 58-62. Per S.Feliu de Girona: J.Nadal. Op. cit. pàg. 21.
- (22).- J. Clara "*La pesta del 1650 = La desigualtat davant de la mort i els aspectes religiosos*" Girona a l'època moderna, op. cit.
- (23).- A manca de relacions de preus a l'arxiu local, podem comparar la corba demogràfica de Banyoles amb l'elaborada per Pierre Vilar per a Barcelona. Volum II. Pàg. 379-380. S'hi pot veure, també, una alça moderada dels preus fins al 85, a partir del qual s'inicia un moviment de preus baixos que duu fins a finals del segle.
- (24).- Ll.G. Constans "*Banyoles*". Pàg. 118-119-120.

- (25).- Gonzalo Arres. "Las crisis agrarias en el s. XVIII" Pàg. 102. "Es difícil fijar los límites de la población rural y urbana en la España del antiguo régimen. Agrupaciones de 1.000 vecinos e incluso menos desempeñaban funciones peculiares de las ciudades, eran centros eclesiásticos, mercado comarcal y recinto amurallado que les confería un marcado carácter diferenciador respecto de núcleos de población más importantes pero con una vida rural mucho más acentuada".
- (26).- Totes les dades són extretes del llibre de J. Iglésies "La població catalana al primer vincemi del segle XVIII".
- (27).- J. Iglésies, Op. cit. Aparici, en citar Banyoles, diu: "Té de llargària 2 quarts, d'ample i de rodària 2 hores i 2 quarts. Afronta a Llevant ab Fontcuberta, a migdia ab lo lloc de Mata, a ponent ab lo lloc de Porqueres, a tramontana ab lo lloc de Usall. Té 174 cases i 843 persones".
- En un altre lloc, en canvi, el mateix Aparici parla de 198 cases, que utilitzant el mateix índex que per les 174 cases donarien unes 950 persones.
- (28).- J. Iglésies. Op. cit., pàg. 698. "Noticia de la Provincia de Catalunya dividida en corregimientos con expresión de la ciudad, villas, lugares y cuadras... y el numero de casas y habitantes de ellas".
- (29).- Arxiu del centre d'estudis comarcals.
- (30).- Relació ja citada en parlar de capes socials. Si bé no val la pena de comentar la variació en el nombre d'habitants, sí que és interessant de veure el canvi en la denominació dels grups socials. Entre un cens i l'altre augmenta molt el nombre de jornalers i disminueix el d'artesans. Pensant que això no devia succeir a la realitat en 506 anys de diferència. Potser en el primer cas posen com a artesans tots els que fan oficis i en el segon només els propietaris: 1720, 35 jornalers i 9 pobres solemnes. 1725-30, 83 jornalers i 25 pobres solemnes.
- (31).- "Todo recuento de personas tenía un fin fiscal, militar o religioso. En el primer caso, sobretudo si se podía presentar una lista de vecinos de una localidad disminuida en la tercera parte o en la mitad, tanto menos quedaria grabada la comunidad correspondiente. Se trataba... de evitar que los más afortunados tuvieran que pagar por aquellos que materialmente no podían". F. Bustelo "La población española en la segunda mitad del siglo XVIII" en "Moneda y crédito" num. 123.
- (32).- F. Bustelo. Op. cit. pàg. 89-90. Igual que Domínguez Ortiz afirma que tant si es compten veïns o persones les xifres sempre resulten inferiors"... en cada lugar habia grupos que por una u otra razón no se contaban... por la existencia de grupos no asentados, que podían incluir desde militares a gitanos, pasando por habitantes sin domicilio, mendigos, pícaros, etc."
- (33).- J. Nadal. La población española. Siglos XVI a XX". Accepta els raonaments de M. Livi Bacci i F. Bustelo que han arribat a la mateixa conclusió que Ustàriz mitjançant mètodes actuals d'estudi demogràfic. Concretament Livi Bacci hi arriba després d'establir la taxa de creixement en un 0.43%, semblant a les de la resta d'Europa: 0.58% a Anglaterra, 0.45% a Gal·les, 0.38% a Itàlia i 0.27 a França. Dades extretes del ja citat article de F. Bustelo. Pàg. 99 a 104.
- (34).- P. Vilar. Op. cit. Vol. III, pàg. 51.
- (35).- Dr. Mascaró "Topografía Médica de Bañolas" Pàg. 276, 282.
	natalitat	mortalitat	1901-1905
Banyoles	35.2	31.8	
Prov. Girona		25.33	
Catalunya		25.28	
Espanya	31	29.7	
- (36).- Estudiad i publicat per Josep Riera, arxiver de CEC, a Presència núm. 532.
- (37).- No obstant, en el llibre de sessions de l'Ajuntament del dia 1 de gener de 1.803 es dona la xifra de 828 veïns, manifestant la corporació que es troben cases sense habitar des de fa uns anys.
- (38).- Utilitzant el coeficient 4, ja que amb el 4.5 per veï tindríem 3.820 persones, amb una natalitat del 41% i mortalitat del 36%; si bé són xifres que es podrien donar per bones, no concorden gens amb les altres de Banyoles.
- (39).- Ant. Domínguez Ortiz. Op. cit., pàg. 87.
- (40).- En realitat la base impositiva de 900.000 rals a tot Catalunya no va variar des de 1721, i en augmentar la població eren cada cop menys els que pagaven, i per tant les xifres són cada cop menys fiables. "El catastro catalán; teoría y realidad" Eduardo Escartin, a Pedralbes, Rev. Història Moderna, 1981.
- (41).- Cal dir que des de 1763, i llevat d'alguns anys de la dècada dels 70, està esmentada plenament la mortalitat infantil, i per tant, aquesta xifra de mortalitat és la que correspon a infants i adults.
- (42).- 1717. Vezindario Camploforido augmentat en un 25%. 1787, Cens de Floridablanca augmentat en un 10%. Dades extretes de Pierre Vilar "Catalunya..." Vol. III. Pàg. 150. Pel 1802 la relació

- de veïns ja esmentada i per a la resta d'anys dades extretes dels respectius cadastres "al menor", rectificades amb l'aplicació de la taxa constant de natalitat.
- (43).- Si bé pot semblar versemblant el nombre d'habitants atribuït al 1717 en profunditzar (mitjançant la reconstrucció familiar) sobre el nombre de fills per família, sembla segur que el nombre de famílies nombroses era més gran a la segona meitat del segle que a la primera, i, per tant, no és massa segur que hi hagués el mateix índex de natalitat el 1717 que el 1787.
- (44).- Dades extretes segons la fórmula de J.F. Pressat. "*Demografia Estadística*". Ariel. Pàg. 169.
 $p - p : n$. Taxa anual de creixement = $p - p : 2$.
- (45).- Dades extretes segons propi estudi, que forma part de la mateixa tesina, i que es publicaran en el quadern del CEC de propera aparició, extretes dels documents de l'AHCB, en els llegalls "*No-tícias Históricas*" i dels reculls inèdits de les mateixes fets per Mn. Constans.
- (46).- Informe de l'Ajuntament el 1787. C.E.C. Notícies Històriques.
- (47).- Aquest consum de carn no és, ni molt menys, exclusiu de Banyoles. Pierre Vilar, en el Vol. III ja citat (pàg. 641), dóna alguns exemples locals de consum: Manresa consumeix uns 7.000 caps, Igualada uns 4.800 i Capellades (vila propera però petita) entre 1.000 i 1.200 caps.
- (48).- Perez Moreda. "*Las crisis de mortalidad en la España Interior*". Pàg. 113-128. Dels tres camins que ofereix per estudiar aquesta intensitat agafaré el de L. del Planta i M. Livi-Bacci, per ser la fórmula que no necessita xifres absolutes de població, sempre molt discutibles, sobretot si són referents al s. XVII. Aquesta fórmula considera com any de crisi tot el que sobrepassi un 150% sobre la mitjana d'11 anys (mitjana feta sense els dos anys de més i els dos de menys).
- (49).- El segle XVIII es presenta "com un creixement acumulatiu i sostingut: acaba cercant una ruptura amb les condicions precedents de la mortalitat..." Jordi Nadal. "*El fracaso de la Revolución Industrial en España*". "1814-1913" Ariel H. Pàg. 15.
- (50).- Perez Moreda. Op. cit. Pàg. 121. Constata pel que fa a Castella el contrari: la intensitat de la crisi augmenta en el segle XVIII respecte al precedent.
- (51).- Domínguez Ortiz. Op. cit. pàg. 29-32.
- (52).- Arxiu C.E.C. Notícies Històriques. Llegall I.
- (53).- Perez Moreda. Op. cit. pàg. 83-84. Entre les malalties que trametien més correntment els soldats es troba el tifus, que juntament amb una acusada subalimentació pot fer estralls.
- (54).- L'any anterior i durant un curt període es nota la presència de tropes de l'Arxiduc Carles, amb soldats alemanys, irlandesos, etc., donant-se el cas que un d'ells es fa batejar. Banyoles no havia estat al marge de la guerra. R. Alsius explica que el 1709, quan els Filipistes assetgen Girona fan una incursió als pobles de Rabós, Sta. Llogaia, Banyoles, Vilamarí i Bàscara. A Banyoles saquegen i s'emporten presos els jurats, monjos i altres persones. Llavors els dels pobles de Rabós i Sta. Llogaia per una part i Banyoles i Vilamarí per l'altra assetgen els Filipistes i els causen 150 i 160 morts, respectivament, i 13 persones.
- (55).- Tal com ha fet F. Charbomeau a Touroubre-au-Perche.
- (56).- P. Vilar. Op. cit. pàg. 281-309. Vol. II. Jordi Nadal. Op. cit. pàg. 84 i següents.
- (57).- Evidentment, aquests tipus d'asseveracions no es poden agafar al peu de la lletra. Únicament es pot constatar la poca relació entre les èpoques de manca de subsistència i de més mortalitat adulta i la mortalitat infantil. Igualment, en el segle estudiat, la mort s'emporta els infants dels pobres però també els dels rics. En diverses reconstruccions de Famílies a França això s'ha pogut constatar, a diferència del que passa als segles XIX i XX Veure F. Charbomeau. Op. cit.
- (58).- J. Nadal. Op. cit. pàg. 105-115.
- (59).- Cosa freqüent a quasi pertot. Tampoc no en solen parlar a Sors a no ser que sigui accident. Tampoc a Palamós, estudiat per J. Nadal.
- (60).- Causes endògenes són les que l'individu porta a dintre, en forma de malaltia, malformacions o predisposició cap a certes malalties. En aquest sentit, el nen, en néixer, pot portar ja la malaltia que després pot causar-li la mort. Jean-Bourgeois-Pichot. "*La demografia*". Pàg. 30-35. Ed. Ariel.
- (61).- P. Vilar. Op. cit. Domínguez Ortiz. Op. cit.
- (62).- Hom pot trobar altres explicacions a aquests "aldarulls"? Domínguez Ortiz. Op. cit. pàg. 408. així ho insinua i en el nostre cas podem pensar que és possible ja que aquests anys no es noten pas en els registres parroquials, mentre que altres anys molt pitjors no sembla pas que produïssin manifestacions. Els treballs fets per Anglaterra i França ens poden fer pensar que a Espanya també podien existir manifestacions populars que no tinguessin forçosament la causa en la manca

de pa. George Rude: "*Protesta popular y revolución en el siglo XVIII*". Ariel Historia. E.P. Thompson: "*Tradición, Revuelta i Conciencia de Clase*". Ed. Crítica.

- (63).- Centre Estudis Comarcals. Notícies Històriques II.
- (64).- L'explicació d'aquest aiguat va ser feta per l'esmentat Salvador Trull, pagès de Banyoles (encara que escrita per un altre escriptor) en un llibre manuscrit i inèdit en el qual explicava altres coses sobre Banyoles al segle XVIII, com ara festes o esdeveniments importants. El llibre s'ha perdut i l'explicació de l'aiguat ha quedat gràcies a la crònica feta a finals del XIX, en una revista banyolina, per Pere Alsius. La família Coromina-Trull només en conserva actualment les fotocòpies, d'aquesta revista.
- (65).- R. Alberch i altres dins "*Estudis d'Història de Girona*".
- (66).- En passar per Vilafreser, el seu rector que fugí ens deixa posteriorment un escrit molt aclaridor sobre els estralls d'aquesta lluita, estralls causats tant per les tropes franceses com per les espanyoles. Document recollit per l'arxiver municipal de Banyoles, Josep Riera.
- (67).- Entre aquests es troben 3 preveres francesos fugits de la revolució; per tant, no es pot parlar de refugiats de la guerra, com és el cas dels empordanesos.
- (68).- Ferran Soldevila. La de Pontós el més d'abril i la del Fluvià el mes de maig.
- (69).- És també el que han fet R. Alberch i J. Nadal en els seus treballs ja esmentats, malgrat que en ambdós casos agafin també l'última dècada del segle XVIII. Vist el cas particular de Banyoles, crec que aquests 10 anys es poden incloure encara en el seu segle, ja que les seves característiques demogràfiques s'assemblen més als anys anteriors que posteriors, i, si deixem a part el 1794, els altres anys corresponen encara a l'eufòric anterior.
- (70).- Encara que les dades no es corresponguin massa en el temps (en el primer cas del 1718 al 1787 i en el segon del 1730 al 1799), sí que poden ser indicatives de la tendència general de la població cap a un moviment migratori negatiu.
- (71).- El capellà solia citar el nom de les cases o veïnats que mai no es corresponen amb els actuals, i utilitzava sovint la fórmula "en la part de la casa que posseeix en ..., en el Mas Farró de la Brugueria", per exemple. O bé "en la part de la casa que ocupa...".
- (72).- Dades extretes dels registres parroquials pels nens i nenes d'aquest poble dirigits per J. Riera, arxiver del C.E.C. de Banyoles.
- (73).- Pensem que Sors, també rural, té en els mateixos moments un índex molt semblant: 36%.
- (74).- Que no són definitives donat que no he aprofundit en els llibres parroquials i falta completar l'estudi de la immigració a Banyoles mitjançant la reconstrucció de famílies.
- (75).- "Touroube-la-Perche", de Jacques Charboneau, per exemple.
- (76).- "Tourouvre-au-Perche", P. Charboneau. Pàg. 51-52.
- (77).- Perez Moreda, Op. cit. pàg. 203-214. Els pobles són: Chilodres, Sobradillo, Mentiell, Otero de Herreros, Careceda, Barajas de Meto.

A. Estat de conservació

L'estat de conservació d'aquesta documentació fa pensar en els nombrosos treballs que l'elaborar, la que més explicaria el reduït nombre de documents que integren aquest fons. Per una part el fet d'haver estat dipositat en llocs poc adients per a la conservació del pergament explicaria que presentés un procés de deteriorament molt important. D'altra banda, els documents manllevats (num. I, XI i XVI), documents amb la data escrita (num. V i XVIII), i altres totalment il·legibles (num. VI, VII, IX, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII).

B. Distribució dels documents

La documentació recollida en aquest catàleg correspon majoritàriament al monestir de Sant Pere de Besalú, al monestir de Sant Quirze de Colera, que l'any 1592 fou unit al de Sant Pere de Besalú. Concretament, i segons les transcripcions que en són les referències, es pot dir que els instruments són relacionats a Sant Pere de Besalú, altres 16 al monestir de Sant Quirze de Colera, tres dels quals fan